

perspektivy

Sešit 2 • Listopad 1961

Z OBSAHU

Několik slov o Perspektivách

Z nových českých veršů

Z překladů světové poezie

Průhledy a průlomny

**Jak se dívá nejmladší česká inteligence
na poměry ve vlasti**

Náš fejeton

Kritické poznámky

2

K u l t u r n í s b o r n í k

Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12 • Cena 8 1.00

Z OBSAHU

NĚKOLIK SLOV O PERSPEKTIVÁCH	1 — 3
Z NOVÝCH ČESKÝCH VERŠŮ	
<i>Milada Součková: Letní óda op. 61</i>	3 — 6
<i>Robert Vlach: Zrcadlení</i>	6 — 8
Z PŘEKLADŮ SVĚTOVÉ POEZIE	
<i>Z galerie moderní poezie — Píše a překládá František Listopad</i>	9 — 11
PRŮHLEDY A PRŮLOMY	
<i>Václav Nelhýbel: Ars sine scientia nihil</i>	12 — 16
<i>Gertruda Goepfertová: O výstavě mexického umění</i>	17 — 19
<i>Dr. Miroslav Raštn: Potřeba nové základny československé exilové politiky</i>	20 — 32
<i>Jak se dívá nejmladší česká inteligence na poměry ve vlasti</i>	32 — 33
<i>Jiří Glos: Malajsko na cestě svobody a nezávislosti</i>	33 — 39
<i>Ferdinand Kolegar: Karel Kraus — protižurnalistický žurnalista</i>	40 — 46
NÁŠ FEJETON	
<i>Petr Den: Don Quichot — moderní a věčný</i>	47 — 50
KRITICKÉ POZNÁMKY	
ke knihám Hostovského, Listopada, Kratochvíla, Svatoše, Kolára, Gran Embustera, Feierabenda, Dena a Součkové	51 — 64

Kulturní sborník PERSPEKTIVY

Redaktor Ladislav Radimský

Redakční poštu adresujte na adresu redaktora: 205 East 82nd Street, New York 28, N. Y. — USA. Rukopisy se nevracejí, Redaktor si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redaktora nebo vydavatele.

Vydává F. Svehla

Tiskne Universum Press Co., 149 Wooster Street, New York 12, N. Y. Cena každého sešitu sborníku je \$ 1.00 nebo protihodnota v jiných měnách. Možno předplatit libovolný počet sešitů. Darů na tiskový fond se užije k zaslání sborníku do Československa, odkud nelze čekat peněžní poukazy. Předplatné, event. příspěvky na tiskový fond a administrativní korespondenci adresujte na vydavatele.

Perspektivy

Sešit 2. — Listopad 1961

Několik slov o Perspektivách

*Duše stoupajícího k světlu zná jen jediné nebezpečství: vše,
čeho lze dosáhnout bez nebezpečství.*

Otakar Březina: Perspektivy

Ano, naši čtenáři pochopili, že jsme se už názvem časopisu chtěli poklonit Březinovi. A že jsme jím vyjádřili svou víru v poslání, které exil musí plnit při formování národní budoucnosti. Název však se pokouší tvrdit ještě něco jiného.

Podívejte se na první stránky všech novin světa! Naleznete tam zprávy z Nového Yorku i z Tokia, z Moskvy i z Rio de Janeira. Stejně zprávy slyšíte i z rozhlasu a z televizoru. Zprávy z jednoho dne — bez minulosti i budoucnosti. Zprávy bez časové perspektivy. A bez perspektivy prostorové, neboť dnes je vše stejně daleko či spíše stejně blízko. Člověk, krmený denně tiskem, rozhlasem a televizí už neví, kde vlastně stojí. Je bez filozofické perspektivy. Podle naučných slovníků perspektiva je metoda, žádající, aby pozorovatel se díval na svět z jednoho pevného bodu nebo místa. Formuloval ji v patnáctém století architekt Brunelleschi a malíř Uccello, aby se renesanční člověk neztratil v světě, který se kymácel po rozpadu středověkých jistot. Poněvadž dnes dochází k rozpadu i jistot renesančních, je třeba si tuto zapomenutou metodu připomenout. Významná kniha Teilharda de Chardina *Le Phénomène Humain* tak činí geniálním způsobem. Tato metoda rozděluje věci na bližší a vzdálenější, na důležitější a méně důležité. Je obtížná, protože se snaží určit hierarchii hodnot, nedbajíc nebezpečí, jež

takové stanovení sebou nese. Avšak tot' právě nebezpečí, o němž mluví Březina ve svých *Perspektivách*.

Tento druhý sešit sborníku plní některé naše sliby: vedle ukázek tvorby českých básníků přináší i nové překlady moderní světové poezie. Podařilo se v něm také soustředit více kritik od více autorů. Pokusíme se pěstovat v *Perspektivách* svobodnou kritiku též vážných uměleckých i vědeckých prací, vydaných v Československu — ačkoliv i zde jsme si vědomi nebezpečí, které takový pokus přináší.

Čtenář si všimne, že nezapomínáme na hudbu a na výtvarná umění. *Perspektivy* totiž chtějí být časopisem kulturním a nikoliv jen literárním. Domnívají se totiž, že dnešní umělecká specializace je nezdravá, a že by se nemělo zapomínat, že všech devět mus má jedinou matku — Mnemosyne neboli Paměť. A už náš článek o hudbě je ukázkou, že chceme sledovat nejen kde umělecká tvorba je, nýbrž také kam jde. Jaké jsou její perspektivy.

Několik čtenářů nesouhlasilo se zařazením i hodnotných vědeckých pojednání do našeho sborníku. I když zase si neskrýváme nebezpečí, kterému se vystavujeme, přece chceme v příštích sešitech v otiskování takových článků pokračovat. Vždyť i věda je částí kultury, i naši exiloví vědci mají právo se česky projevovat — i kdyby možnost *Perspektivami* poskytovaná byla nepatrná. Jde však o víc: nutno pomalu zasypávat propast, která dnes zeje mezi uměním a vědou. Zdá se nám totiž, že by neškodilo, kdyby básníci něco věděli třeba o obecném principu relativity nebo o druhém thermodynamickém zákoně, a kdyby vědci, pracující s integrály a s atomy, věděli víc o srdci a duši člověka. Líbí se nám, když třeba mladý vědec a současně dobrý, byť zatím docela nevykvašený, básník Miroslav Holub volá, dívaje se v Praze ve své laboratoři do mikroskopu:

*"I tady jsou hřbitovy
sláva a snih.
A slyším hukot,
bouření stavů nesmírných."*

Perspektivy se v tomto čísle nevyhýbají politice, poněvadž i ona je částí kultury, pokud se snaží o ustavení lepšího mocenského řádu na zemi. Náš první sešit bojoval za právo rozhovoru, za právo masarykovské diskuse, a politické články v tomto sešitě jsou naším příspěvkem k debatě. Jsou také

příspěvkem k hledání národního programu, jehož nedostatek se těžce pocítuje. Nebezpečnému hledání národního programu *Perspektivy* vždy rády otevřou své stránky — i když, jak je přirozeno, názory budou různé. Kdo hledá, nalezne — a kdo nehledá, nenalezne nic. Přály by si jen, aby toto hledání se nezastavilo jen u protikomunistického boje, byť byl sebedůležitější, nýbrž aby se dívalo do dalekých perspektiv lepšího národního řádu i nové státnosti.

Odezva prvního sešitu byla tak příznivá, že ve vydávání sborníku chceme pokračovat. Doufáme, že naši čtenáři pochopili, že bez jejich spolupráce svá nebezpečí nepřekonáme. Vydávat exulantský časopis — nejen bez peněz, nýbrž i proti peněžům — je vždy donquichotstvím, na něž jsme hrdi. Pamatujete se přece, že Don Quichot zemřel, jakmile zmoudřel. I exulantský časopis a jeho sláva zemře — aspoň v srdcích milovníků dalekých perspektiv na zaprášených cestách — onemocní-li zmoudřením. Což není případ docela teoretický.

LADISLAV RADIMSKÝ

DŮLEŽITÉ UPOZORNĚNÍ

Redaktor PERSPEKTIV oznamuje, že rád uveřejní v těchto sbornících hodnotné příspěvky (básně, eseje, kritiky atd.), napsané autory v Československu. Prosí jen, aby k příspěvkům, podepsaným pseudonymem, se nepřipojovala žádná data, z nichž by bylo možno usuzovat na osobu pisatelů. Naprostá anonymita autorů je totiž kritisovanému nejlepším zárukou nezaujatosti a kritisujícímu přesnou výzvou k odpovědné kritické práci. Redakce i vydavatelství PERSPEKTIV chce takto aspoň maličko přispět k zdržovanému nalomení nemravného kritického monopolu komunistické strany v Československu, vrchnostensky rozhodujícího o bytí či nebytí českého uměleckého díla.

Z nových českých veršů

*Pojď' srdce mé, patř vesele
na vše dary boží, směle,
váblí' tě léto sližné;
popatř na zahradní krásu,
na panství chlumeckém
na zem plodnou toho času,
měj útěchy rozličné!*

Lukáš Volný (1654)

LETNÍ ÓDA OP. 61

Milada Součková

Až horský potok zašumí nám: léto!
a lába ropucha na tubu zanotí
ze smyčců trav se melodie zvedne
peřeje v kámen ostinato uhodí.
Tam výš si bobří hráze staví
tesaři zuby kmeny pilují
osyky, olše, štihlé uznosné.
Na mýtině se spolu setkaly
vývraty minulosti s budoucností
bystřinou rozchutivají smyčce trávy
a stopu lehkých kroků zavlihčí
pak v mýtině se spolu zastaví,
v pohledu, ruce si nepodají

PERSPEKTIVY 4

*v zápěstí snad jim je ohlodali
uprostřed léta někde v minulosti,
štihlé uznosné olše osyky.*

Tam výš, tam vysoko jsou horské
louky
tam letní kvítí pozdě přichází
dole již prohlédly v postřiží
zde ještě slaví svatojánské noci
rosou křtí devatero kvítí
do louky zabloudilé kapradí
v jetele, v návěje kopretiny.
Hleď, červencový den je před námi!
pojď' v trávy, dřív než nám je skotí!
půjdeme cestou rozmočenou dešti
jak sluncem ztuhla v hlinu nádoby
z níž budeme jíst o polední.

*Jak tvrdě vezme nás v své ruce
slunce a vynutí z nás jako z poli
plný klas kosou podetnutý
v kolínko klesne, zašustí.*

*Flétnový ton si léto ladí
svůj rytmus píská melodicky
v spodní hlas sáhl lalok ropuchy
(v celou notu s pausou, synkopický
je melodický rytmus flétnový),
Až poprvé bez divadelní rampy
nám svatojánské mušky zatančí
až bez herců a hudebníků, sami
až místo bary, trubky, houslí
nám ropuchy a žáby zahrají
přes partituru rozepsanou v mládi
poznáme kmotřičky, Titanii
světlušky jejich scéně svítí
u žestů žáby trpělivě sedí.*

*Letní odpoledne u vody.
Nevykřik Faun, neuздеchly nymfy
to děti pokřikují na koupání
zvuk z dále vlnami se šfí
v mělčinu, v stín, pod olšiny
jolu Mallarméa porost zaráží
v olšovi její špice zašelestí
z vesla kapky verše měří
s vodoměrkou, vzdechy žabí
klasický obraz narušují
dryady, nymfy obrostlé záhony
kdesi v parku, spoutané nádrží
hladiny, vlastní portrét zrcadlí.*

*Tak jako kdysi v čase eklogy, té třetí
kdy stíny dlouží se, tak stáda v lu-
kách stojí*

*dnes odpoledne trávu posiklí
voní, i bílý jetel přehluší.
Kastalskou Musu budem' užívat
však ku podivu i nám odpoví.*

*Borůvky v lese češe hřebeny,
kdo viděl vlasy naší prabáby?
v kostele, v poli šátkem pokryty
svolává všechny svate ku pomoci
Markyta at' srp na trávu půjčí
Jiří at' hady zahání
Florián snopy ohně uhasí
Markyta na koso šátek nosí
na mezi v lese trávu kosí
Jiří zmijí v půli přerazí
pod borovicí křížek rezaví
Pán naučil nás rány nésti
u příkopu se bába posadí
svačinu láme v krajci
jak kořeny jí prsty zčernaly
v potu dceři Adama a Evy
jde anděl Páně světly paseky
s ním tiše vzlétlo símě vrbiny
Petr za Místrem a v podhoubí
rozjedený selský koláč troust
porostou letos chudým hříby
zázrak přibít na kmen dubový
sekera v ruku vjela, Maria ji zhojí
věneček jako hřebík rezaví
paseka létem lehla, vřesem fialoví
jíl ztuhl, jak tu slunce přejíždí
mravenčí cesta u bábiný nohy
široká plochá, mezi dvěma prsty
jak sunula by vládkno lnu ke kůželi
do ruky pilné Klotho běží*

plní se kůžel, plní
Atropos čeká s nůžkami
ne — pevně, jistě se kůžel točí
jemné vládko bábinými prsty
s mozoly, měkké, pavoučí
natažené mezi dvěma stromy
bez myšlenky, okolo jen lesy
borůvky v tašce prsty pohladí
říkají: pomněnky — nezabudky
jak v příkopu tu rostou s zeměžlučí
ne, tmavé byly v stínu obočí

pod křížkem bába odpočívá, sedí,
na zrnkách borůvek se klokoč modlí
za mrtvé v kořání, za živé na nebi
kdes v dáli mariánskou zpívají.
Tam z kraje lesa k přehlédnutí
prašná cesta kudy ke křtu nesli
pod krumplovanou plenou nevinnosti
družičky jdou, kadeřavé vlásky
s věnečky, v ruce boty sváteční,
děvečky moje — v bezzubé dásni
smích zvlhčil okoralé rty.

ZRCADLENÍ

Robert Vlach

I

Magická rovnice, řešící mnohost jevů:
bronzové masky dní, zánět rzi na úsměvu,
válek mrak písečný, (plul šafránovou vesnou)
splývání lásek mých, i paměť dětsky přesnou
prvního mrtvého, třesk samot tisícových,
světelné stěžně míst, (sám nejsem si jist kterých)
zelené Toledo, lem bouře zatemnělý,
výbojné výpravy, v něž hrany náhle zněly,
hru harfy větrné, (zazvučí o vrak rána)
břeh Irska, solný vous Bludného Holand'ana,
lesklý lak na rakvích, (nadarmo pečet' lámu)
návěje našich lží, (lži nebo sebeklamu?)
hřeby budoucna, i rýhy za koráby,
hrdý let Ikara, (je mrtev nebo zabít?)
let racků nad skálou, (a skála křídly bije)

žezlo mých exilů, nat' moji ironie,
má vřeka sklizená, (do konce chtěl jsem bdíti)
— řekli mi, světlušky že svítí, svítí, svítí,
svítí až zahynou. (Věřil jsem? Zčásti; z polu.)
(Chlapecká víra má — klínová kapitola.)

II

Magická rovnice, řešící mnohost tvarů:
syčení pánvice, čas čpící do lektvarů,
počátek počátku, noc když sen ptákům drobí,
(sen vzatý podobám, jenž sahá za podoby)
předtuchu katastrof, (mé hory bez kázání)
tříšť traloviště, troud, tragických tryzen tání,
hvězd rozpraskanou pleť, (tři kapky glycerinu)
zlý vítr před svící, stín v královnině klínu,
kalný blesk klenotů, (už po korunovaci)
znaky run, znaky věr, z nichž možná budou ptáci,
mou věrnost čemusi, (rozeznám první skorný)
ručníci, rukojet', průzračný pohled srny,
ohnice ostrova, tvůj závoj rozpředený,
dech, okov, studni, kraj, průzračný pohled ženy,
(líbám tě, vzpomínám) hrst tyrkysů, hrst rýže,
i skřípot vzkříšení, příměří zemské tíže,
půlnoc jež rozžihá kapradinové kvítí.
Vracím se, odcházím, a svítí, svítí, svítí
čas trpce změřený, čas divů v jejich zrodu
— čas východu z mé tmy, čas dosud bez východu.

III

Magická rovnice, řešící mnohost dění:
co bylo stvořeno, co čeká v předstvoření,
luk luny, loutnu, loď, louč, lůh, led, ultramarín,

milěnku z mlžných ság, (Julii? Hedu? Karin?)
pověst jež zařiká, kruh křídou, sirný plamen,
či nehty okrové, šat sklouzlý s čichsi ramen,
klíč k dívčí mansardě, k márnici, k městu které
bylo a nebylo, (je po jasmínu šeré)
(říkali výš a výš — skok, provaz, žebřík, schody)
hořčičná zrnka map, i Mary hořké vody,
(čas křeše o přízrak) neklid jenž nedá stání,
i popel Eldorád, i mák, mák k nepřetržení,
i touhu po kráse, žírné a žhavé kráse,
již jednou, po věcích, Bůh teprv dohlédá se,
měkký mih iluzí, tvrdé předměty bytí,
(stůl, věštbu, váhy, hrob). A svítí, svítí, svítí
za světem kdesi svět — obrysy v zrcadlení
dolehnou na mysl a v poezii mění
nic, vzorce, výkřik, smrt; jen prudké růže mýtu
září a sálají vůni i na granitu.

Z překladů světové poezie

Z galerie moderní poezie

Píše a překládá František Listopad

Když jsem unaven, překládám si Jeana Follaina.

Kupodivu, tento francouzský básník patří beze změny už dvacet let k mladé básnické generaci. Teprve však v posledních letech se množí jeho čtenáři, a nebojme se toho slova, přívrženci. Proč teprve nyní? Ve Follainově tvorbě sotva rozeznáte starší rukopisy od nejnovějších veršů. Spojuje je nevidaná jednota; skoro bychom mohli divadelně říci — jednota času, místa a děje. A také poetiky.

Follain, to jsou odpatetizovaná dramata, dramata ve zkratce, zdánlivě idylické obrazy (odpusťte pleonazmus: řecké edilion znamená už samo o sobě obrázek, jenž jsme na to během staletí zapomněli), obrázky vesnického a rodinného života. Není to však docela tak. Follain hraje se svou lyrickou filosofií a poetickou inteligencí na schovávanou. Jsou neviditelné, a přece je všechny verše obsahují. Vstřebávání — to by bylo asi klíčové slovo k básnickově poetice.

Ano, útlý rozměr veršů, jejich zdánlivá roztěkanost a pointilistická jemnost by mohly mýlit. Nicméně, Jean Follain je moderní, modernější než leckteří z jeho hlučnějších současníků: občas, a jako snad nikdo, dovede klidně a nevzrušeně syntetizovat to, co moderna od dadaizmu, přes surrealismus, poetizmus a další izmy vydobyla; a navíc, Follainova syntéza není uměle vyrobená; je přirozeným hlasem, definitivně znějícím, vždy pevně nasazeným. Poučený, ale zpívá po svém.

Básník obrozených počátků. Básník, zavlažující kubistický rozklad zátiší.

(Proto jej asi mají rádi malíři) Namalované plody na míse Follainovým
dotekem začínají dýchat póry a soustřed'ovat št'ávu. Snad proto si teprve
nyní nalézá cestu ke čtenáři: naše století je definitivně zvěcněné: a Jean
Follain je básníkem humanity věcí.

Překládám si v Jeanu Follainovi, když jsem unaven.

Až se vám přihodí totéž, začtete se do něj.

POLICIE

*Z policejního komisařství vedoucího
na zahradu
mezi jámou na hnůj
a skleníkem
objevuje se ohyb cesty
vroubený temným bohlavem
pták tam prodlévá
květina se sklání
a věčná práce pokračuje
s pravítkem kružítkem
a barevným inkoustem
jimiž se pokouší noci dny
ohraničit svět*

BRATRSTVÍ

*Když zloděj aut
potká zloděje koní
pojídají zvolna
omáčka na puklých talířích
zvolna stydne
Vidí v mlze
jezdeckou sochu na rynku
poblíž třmenů ze žuly
milenci hovoří
jasná slova*

PERSPEKTIVY 10

NEVINNOST

*Ve škole opakuji
početní úkol
o látce a studni
a po cestě nikdo
krom muže v záplatované kajdě
ukájejiho žizeň u studánek
V jeho kapse zvoní drobné
z téhož bronzu jak zvony
ale v létě klavíristka
načala starou melodii
jež obnovila nevinnost světa*

JINÝ ČAS

*Dvorek a zápraží domu
neblednou ve stejnou chvíli
hořkého listí stíny
zahalí podajné tělo
do posledního dechu
ne však jestliže skála
jediná zbude v dešti
aniž se tělo zachví
jak v době poprav*

TEMNÉ BOHATSTVÍ

*Když sedlák oddán Ježíšovi
náhodou shlédne*

indickou bohyni o mnoha pažích
 nezapomene proto
 štěpy a křivé křovi
 ni zvíře s očima strachu
 přestože leží
 na misce
 s lesklým žrádlem
 Záhy pak zvony městysu
 rozzvučí boky
 proľhaných žen

VEČER EVROPY

Hmyz chce rovněž bránit své lože
 aniž tuší že brzy zemře
 šplhá do kopce
 s učitelkou plaché vůně
 Už ani slovo ze zájezdního hostince
 s vymalovanými pelichajícími lvy
 kde odpočívá pocestný
 spánky na tapetách
 zaprášených květin
 V temných špižárnách ještě jsou
 mouka oves a sůl
 lhotejny k politickým zločinům

TRVÁNÍ

Černá látka přehozená přes hlavu
 když ten člověk
 fotografoval svého syna holobrádka
 lidé už říkali
 jednou nohou je v hrobě
 Ženy hledaly trávu
 pro mlčenívé králiky
 pak nastalo sladké vinobraní
 antracit se rozhořel
 ve vysokých budovách
 kde občas zaschla černá krev
 blízko zlaté mince

KNIHY A LÁSKA

Knihy které naplňují pokoj
 kmitají se jak eolské struny
 když vane vítr oranžovníků
 a dopis mezi stránkami
 se přidržuje jak klíště
 bílého lněného papíru
 a války z dálky duni
 v tomto zářícím podzimku
 zabíjeji milenku s milencem
 na svahu starého břehu

DO ZEMĚ

Rozhodli se vykročit
 do země
 kde táž stařena
 plete při cestě
 kde matka
 vyčíní trochu děcku
 nakonec slovy Basta
 přestaneš křičet přestaneš křičet
 pak během hry přítelkyni
 dívenka řekne přihořívá
 ta druhá dlouho dlouho hledá
 pozdíl se — ó délko života —
 a brzy zčernají listy

V ČASE

V čase nespočítatelných
 výprav krále Slunce
 jedné noci se jala
 země zamrzati
 Muž když se napil
 osušil rukou plavý knír
 a žena letmo pohlédla
 na kříst'ál jinovatky
 Budoucí staletí čekají
 táhlé armády
 na vršcích kopců

Průhledy a průlomy

Ars sine scientia nihil

Václav Nelhýbel

První polovina dvacátého století je ve vývoji hudby údobím velmi silných protikladů. Společným jmenovatelem je tendence úplně se vymanit z tonality. Horečné hledání nového, obecně platného systému se stává zdrojem velmi rozdílných teorií, ne však tvůrčích stylů. Mnoho skladatelů zdánlivě otvírá cestu novému hudebnímu zákonu: Stravinsky, Bartók, Hindemith. Jediným opravdu domyšleným systémem je Schönbergův dvanáctitónový systém, který má všechny předpoklady se stát nástupcem funkční harmonie.

Začátkem dvacátého století vystupují do popředí tři směry: subjektivismus, objektivismus a impresionismus. Rozklad tonality a pathetický "Superwelt-schmerz" jsou projevem chorobného subjektivismu pozdního německého romantismu. Richard Strauss, hlavní představitel tohoto soumraku tradice, skládá hudbu egocentricky autobiografickou. Technicky mluveno, Strauss pokračuje ve Wagnerovi a v jeho rozměňování tonality, započatém v *Tristanu*.

Francouzská škola, representovaná Debussym a Ravelem, se staví proti německému "Spaetromantismu" a jeho chromatické zvukové monumentalitě. Přivrženci francouzského impresionismu vidí v Debussym objevitele nové melodiky a revolucionáře na poli harmonie. Když se však díváme na celé dílo Debussyho a Ravela, neubráníme se dojmu, že v podstatě německý

pozdní romantismus a francouzský impresionismus mají mnoho společného. Čistě zvukově Strauss a Debussy užívají velmi rozdílných palet, každý podle svého národního temperamentu. S tonálního hlediska impresionismus a pozdní romantismus představují dva kontrastní směry. Impresionisti zachraňují tonální funkcionalismus užíváním modalit církevních tónin, kterou objevili ve starých francouzských lidových písních. Straussova chromatika dociluje vertikálního napětí, které inspirovalo Schönberga k úplnému uvolnění vztahu mezi jednotlivými tóny, jež vyústilo v atonalitě.

Debussyovské paralelní vedení septimových a nonových akordů, velmi často celotónových, uvolňuje funkční vztahy mezi akordy, připravujíc tak cestu k úplné vertikální volnosti, jež ústí v atonalitě. Jak Strauss, tak Debussy opouštěli pevnou půdu tonality. Impresionistická hudba je barevná, melodie ztrácí přesné kontury a přechází až do nečleněných barevných čmouh. Harmonie nepodporuje tonální latentní funkce melodie, nýbrž se stává maskující zvukovou kulísou. Straussova chromatika se stále ještě sice opírá o harmonické funkce, které však jsou velmi často tonálně obojživelné. Straussovská tónina je velmi elastická a plná mimotonálních dominant a subdominant.

Je také zajímavé, že mnoho skladeb obou směrů má nehudební tituly. Posluchači se jimi vlastně zakazuje, aby si utvořil sám svůj čistě hudební úsudek, neboť skladatel dal skladbě programový název, aby posluchači ulehčil porozumění skladby. Strauss si též pomáhá velmi častým užíváním určitých obecně známých prototypů, na příklad valčíkového rytmu, který se stal takřka firemní značkou jeho tvorby. Impresionisté si zase pomáhali užíváním rytmických a melodických prototypů, odvozených z francouzské a španělské lidové hudby.

Impresionisté vytvořili mnoho čistě zvukových a melodických asociačních prototypů, které až dodnes se s oblibou a s úspěchem užívají ve filmové hudbě. Tato vizuální dimenze impresionistické hudby jistě přispívá k uspokojení posluchačů, hudebně však je bezcenná.

Německý "Spätromantismus" a francouzský impresionismus jsou dva hudební směry, které představují dvě protikladné metody řešení téhož problému: rozkladu tonality. Německá metoda je systematická a hudebně technicky věčná. Strauss pokračuje tam, kde Wagner přestal. Strauss jen dovršuje chromatické tonality, započaté Wagnerem. Francouzská metoda je nesystematická, improvisační: jednak používá modalit církevních tónin

s jejich složitou, ale vyhraněnou, funkční orientací, jednak kombinuje modalitu s celotónovou stupnicí, která je symbolem úplné disorientace s hlediska funkční harmonie. Tento dualismus ústí v líbivé, elegantní stylové epizodě bez přímých vztahů k bezprostřední minulosti a bez možnosti vývoje v budoucnosti.

Strauss je dovršením tradice, Debussy je izolovaná epizoda .

Třetí velkou hybnou silou prvé poloviny dvacátého století je vyhraněná osobnost Igora Stravinského. Podle něho hudba není schopna vyjádřit cit nebo vášně, hudba nemůže popisovat nebo působit asociálně. City, vášně a vizuální představy existují podle Stravinského jen v představivosti posluchače. Hudba, jako autonomní umění, je úplně samoúčelná; nejvyšším jejím zákonem je logika, která organizuje hudební struktury a jejich posloupnost v čase.

Toto je jistě velmi revoluční proklamace, která odmítá jakýkoliv romantismus, citovost nebo nehudební asociace. Před pěti léty byli bychom se museli zabývat Stravinským mnohem důkladněji, hlavně proto, že Stravinsky je jeden z mála skladatelů, kteří hlásali své teoretické evangelium nejenom skladbami, ale i slovy. Stravinsky byl úhlavním nepřitelem dodekafonie a téměř osobním nepřitelem původce dodekafonie, Arnolda Schönberga. Před několika léty však Stravinsky sklonil svou hlavu před "velkými vídeňskými třemi (Schönberg, Berg, Webern), a od té doby píše seriální hudbu.

Arnold Schönberg je jediným opravdovým revolucionářem naší doby. Jeho dodekafonie, nebo-li dvanáctitónový systém, je metoda, jak zacházet s tónovým materiálem. Dodekafonie není hudební styl, nýbrž jen nové uspořádání tónového materiálu. To znamená, že skladatel, který je obeznán s dvanáctitónovou technikou, a je silnou hudební osobností, má možnost se volně vyjádřit, jako se mohli volně a odlišně vyjadřovat velmi odlišní skladatelé v rámci tradiční techniky.

Stručnost a jednoduchost pravidel dodekafonie má ještě jedno nebezpečí: posledních dvacet let jsme byli svědky, jak tradiční skladatelé bez velkého nadání přisedlali na dodekafonii, když nemohli dosáhnout uznání své tvorby tradičními prostředky. I hudební nedouk se může naučit pravidlům dodekafonie a stavět podle nich. Výsledkem jsou suché formule, vyjádřené v tónech, nikoli hudba, vznikající z vnitřní potřeby vyjadřovat vlastní myšlenky.

Dodekafonie, jako kodex pravidel hudební skladby, je novou základnou,

na které mohou vyrůst velké skladatelské osobnosti s vyhraněnými osobními styly. Dokladem jsou Berg, Webern, Stravinsky, Dallapiccola, Křenek a jiní.

Schönbergova organizace tónového materiálu byla popudem k seriové organizaci metrických hodnot a dynamiky. To znamená, že skladatel si předem určí posloupnost všech dvanácti tónů a rovněž vymezení, které metrické hodnoty a v jakém pořadí budou tvořit jádro skladky. Dynamika, která v tradiční hudbě je převážně součástí citové výraznosti, se stává stavebním materiálem, stejně závažným jako výška a délka tónu. Vztah mezi tónem, jeho délkou a silou, je novým prostředkem, jak získat kontrolu nad všemi složkami, a jak nepřenechat náhodě rozhodovat o průběhu skladby. Predestinace je jeden z nových a podstatných faktorů v dodekafonii.

Domnívám se, že dodekafonie je jen v začátcích, a že mnoho jejích prvků nebylo ještě využito: dodekafonie hlásá úplnou rovnoprávnost všech dvanácti tónů. Na rozdíl od tradiční metody jsou stejně závažné. Přesto můžeme objevit určité vztahy a konstantní funkce mezi určitými tóny v dvanáctitónové řadě: tak vztah mezi prvním a posledním tónem originální řady, nebo vztah mezi posledním tónem originální řady a prvním tónem retrogradní formy. To jsou náznaky, kde hledat konstantní vztahy mezi danými tóny standartních čtyř forem jedné řady. Tyto vztahy, vyjádřené v intervalech, jsou skladatelem kontrolovatelné. Pomocí transposice jednotlivých forem jedné řady skladatel má možnost určovat a podle potřeby posměňovat intervalové poměry mezi začátky a konci jednotlivých řadových obměn. Už tento náznak ukazuje na možnosti, jak vytvářet gravitační centra, jak je sesilovat, zeslabovat nebo přesunovat s jednoho tónu na jiný.

Tradiční hudba při vši bohatosti se zakládá na konstantním vztahu toniky, subdominanty a dominanty. Tyto tři opěrné body jsou rámcem tonality. Dodekafonie otvírá nespočetné možnosti, jak vytvářet opěrné body, gravitační centra, podle skladatelovy potřeby. Tradiční tonika jako gravitační centrum je vymezena dvěma silami: subdominantou a dominantou. Tato třírozměrnost se může rozvinout v dvanáctitónovém systému v libovolné množství rozměrů bez nejmenšího porušení jednoty skladby. Tento fakt, domyšlen a vypracován, znamená synthesi atonální dodekafonie s funkcionalismem tradiční hudby. Domnívám se, že tato syntéza je cesta k dalšímu vývoji hudby.

Elektronická "hudba" jsou zvuky vyrobené fyzicko-matematickým procesem.

Lidský tvůrčí faktor je úplně odstraněn. Tak zvaný elektronický hudební skladatel je především fyzik-matematik. S hlediska matematicko-fyzického každá podrobnost je predestinována, s hlediska hudebního jde o výrobu fyzicky čistých zvuků, které (až dodnes) neexistují předem ve skladatelově představě.

Výroba fyzicky absolutně čistých zvuků, matematicky organizovaných, jak to známe z tak zvané elektronické hudby, je *prozatím* ve velmi primitivních začátcích. Mechanický činitel převažuje, takže jen velmi nepřesně se mluví o hudebním umění, které předpokládá převahu lidského faktoru. Qui vivera, verba.

Pařížský architekt Jean Mignot v obdivu nad dokončenou katedrálou v Miláně prohlásil: *Ars sine scientia nihil*. To bylo v roce 1393. Tento výrok jistě platí pro všechny druhy hudby dvacátého století — s výjimkou elektronické hudby, pro kterou bychom museli změnit Mignotův výrok na: *Ars nihil sed scientia*.

Intelektuální život celé západní společnosti se stále více štěpí ve dva protivíci póly. Na jedné straně jsou intelektuálové umělečtí — na druhé straně jsou vědci, respektive vědci fyzikální, kteří jsou dnes pro vědu nejtýpističtější. A je podivné, jak málo vědy dvacátého století bylo zažito uměním dvacátého století.

C. P. Snow — Dvě kultury a vědecká revoluce

O výstavě mexického umění

Gertruda Goeppfertová

Konala se roku 1952 v pařížském museu moderního umění, trvala tři měsíce, a zaujala i Pařížany, přesycené výstavami a nedůvěřivé k dováženému umění.

Tato přehlídka mexického výtvarnictví byla vstupem do neznámého, cizího a krutého světa. Veliké fotografie chrámových trosek a obřích soch připomínaly Egypt. Působily však ještě mohutněji a živelněji. Byly méně strnulé; mnohdy vyhlížely jako maximálně uklidněné, ale ne mrtvé, nýbrž číhající na kořist', připravené k útoku. Ohromovaly a vzbuzovaly nadšení.

Z vystavovaných předmětů ve většině sálů šla hrůza. Skulptury nejstarších mexických kultur — Olmegů, Zapotéků, Huastéků, Mayů, Toltéků a Aztéků — zpodobňovaly krutost v rozmanitých podobách. Obětní nádoby a sochy kultů, fantastické obludy s hady, strašliví bozi, polozvěř a poločlověčina, často jen pouhé hlavy, hlava vedle hlavy, jedna přišernější než druhá. Lstivý škleb, roztažená tlama, vyceněné zuby, vyvalené oči, bezcitný úsměv, úšklebek. A modelované lebky, tvrdost sama — v dokonalé formě, v obdivuhodném podání.

Mexičané, kdysi ovládaní nelítostnými bohy smrti, jimž se obětovalo v mukách a jimž se házela lidská srdce, za živa vyrvaná, nikdy nekrotili svou představivost: před oddělením kultury křesťanského období visel lidový krucifix, ohromný, kulatý a dřevěný kmen do kříže rostlý, nabarvený na hnědo, a v konci jeho ústředního ramene trčela krvavá, trním omotaná umučená hlava.

Ani církevní umění neprohlíželi diváci bez překvapení a pocitu údesu. V Čechách jsme sice zvyklí na barok, hýřící pozlátkem, mramorem a teatrálními pózami svatých i mučedníků, ale před ukázkami mexického baroka jsme ustrnuli s méně připravenými Francouzi. Na mexickém barokním oltáři se vinuly zlaté zákruty, svíjelo se zlaté listí, zaplétala se jedna zlatá větev do druhé bez odpočinku a zdánlivě bez pravidel jako nestříhaná po-

pínavá rostlina. Perutnatí svatí Michalové i v Čechách zápasili s ďábly vítězně, mexičtí svatí Michalové však přímo drtili ďábly šípem jako bleskové, jako šipy samy, mexických andělů se bylo co bát. Vypodobněné mexické jeptišky měly divě černé oči, a Madony trůnily na nebi jinak, než si je my představujeme.

Umění z občanských bytů, zřejmě ovlivněné evropskou kulturou, spíše doprávalo divákům oddechu. Avšak sem tam přece zamrazilo z portrétů uhrančivýma černýma očima zpod černého obočí. Rozkrojené červené melouny, opakující se v zátiších, připomínaly letní horka, trapné dny ve sluneční výhni. Votivní obrázky jsou ovšem zvláštní všude, a většinou zarážejí bezprostředností, protože malíři-samoukové různých národností pracují podobně. I miniaturní portréty na slonovině mají všude stejnou techniku.

V moderním mexickém malířství ožívají obludy starších kultur. Obrazy jsou nemilosrdné, dští hrůzu a hnus. Síla výrazu neochabla, jenže výtvarné prostředky odpovídají bohužel nepřítažlivému obsahu. Duhové barevné harmonie máme my za nevkusné, bělavá a černavá hmota z tlustého nánosů barvy na olejovém obraze je nám nepříjemná. Evokace nehostinné krajiny s rozpálenými rameny, žízní a trny, sklíčuje.

V Paříži školený Tamayo má uhlazenější způsob malby, umírněnější rozměry pláten. Ač je věren domácí inspiraci, plně nepokoje, komponuje vyváženě a užívá ladných barev k plošnému, velmi dekorativnímu malování.

Známý realista Rivera patří k malířům, nám přístupným. Maluje osobité výjevy z práce domorodců, zalidněné krajiny, portréty, a v kolosálních freskách se sociálním přízvukem ukazuje výjimečné nadání a neobvyklou energii.

Fantazie evropských surrealistů často otravuje a nudí, ba často ani nevzbuzuje pocit věrohodnosti. Fantazie mexických umělců však překvapuje jako děsná pravda. Jakoby viděli za bílého dne svět zpřevrácený: nestvůra napřahuje dopředu perspektivně zvětšené prázdné ruce a místo hlavy má na krku balvan. Žluté pole v slunci, po vyprahlé mezi jde pocestný, lebku místo hlavy, pár kroků před ním leží v modrém močálu kostra . . . Architektura ohromného kostela bez stropu. V díře pod nebem se vznášá příšera se sluneční hlavou, drápy se přidržuje v bočních zdech a pluje nad kostelním prostranstvím. Pod ní v půli prostoru chór a na chóru malinké barevné lidičky, dobře rozlišitelné. Papež, kněží, biskupové, dámy, páni, různí hod-

nostáři v krojích. Hluboko na dně kostela stojí dav. Perspektivní zástupy, hlavať lidé bez obličejů v šikách, jeden jako druhý, všichni stejní, všichni bez tváře, všichni rozpažení, a v dírách pod jejich pažemi na zemi řady mrtvol. Před davem prázdný kus podlahy.

Grafika je popisná, plná děje, vyprávění a především žaloby. Vypráví o zápase živých na zemi do běla vypálené nemilosrdným sluncem, bez stromů a bez stínů, kde jen mrtví odpočívají. Požáry, vraždy, bitvy, zatýkání, bědy, uprchlíci, přepadení hady, nebe, které se neslitovává, zpupnost boháčů, dřina, kostlivci. Třídní boj a rouhání.

Dřevoryt: uprostřed tlustá ženština s klíčem, za ní nesou dvě postavičky na bedrech kříž, na němž sedí kněz s dvěma nabitými váčky a nad ním letí ďábel. Před tlustou ženou nesou dva dělníčkové dělovou rouru, na ní sedí vyšňořená dáma a nad dámou letí anděl s nápisem "Mír".

Mezi grafickými listy vynikají jadrné dřevoryty, které si často nezadají s výstižnými zkratkami středověkých dřevořezů.

Jako byl divák nesvůj mezi mexickými umělci moderními, tak ho okouzlili mexičtí umělci lidoví. Jejich výrobky se hemžily po stěnách, plnily vitriny a stoly výstavního sálu jako živel, jako roje tvorečků. Svobodných tvarů, odvážných barev. Křiklavé růžové, od sladké světlé až do karmínu. Nápadně fialové. Cihlově červené, brčálové a smaragdově zelené, ostře žluté, šmolkově modré. Černé s bílou. Černé na krvavě červené. Hračky, betlemské figurky, ozdobené předměty, nádobí, vázičky, koberce, přikrývky, masky, panáci z her, nadživotně velké smrtky, slavnostní umělé kytice, pečivo. Vyráběno z barevného papíru, ze slámy, z perli, ze dřeva, z proutí, z pozlátka. Keramika, tkaniny, rohože. Malováno, vyšíváno, řezáno. Vyrábějí vše na prodej a obrazotvornost jim nedochází. S jejich hračkami je radost si hrát, jejich nádobí radost užívat, na jejich ozdoby radost se dívat.

O svátcích prý pojídají Mexičané cukrové lebky, kterých vystavili nápadné množství vedle malovaných truhel a panáčků i zvířátek z cukru. Lebky z bílé cukrové hmoty, zdobené barevným cukrovým kvítím. Očividně neběže mexickému lidu pomyslení na poslední věci člověka životaschopnost a radostnou tvořivost.

Nikdy jsem v Mexiku nebyla a přece mám ponětí o tom, jak trpí a se raduje mexický člověk, jaká je jeho zem: tak výmluvná byla výstava mexického umění před léty v Paříži.

Potřeba nové základny československé exilové politiky

Dr. Miroslav Rašín

I. NĚMECKO

Uplynulo něco málo více než šestnáct let od nejstrašnější porážky, jakou kdy utrpělo nejen Německo, nýbrž v historii jakýkoli jiný národ a jakákoli jiná vojenská moc. A již jsme svědky toho, že totéž Německo je opět jedním z členů velmocenského koncertu, a že jeho vojenská moc se stává nezbytnou potřebou pro evropsko-americkou politiku. Jsme svědky toho, že německých vojáků bude třeba pro obranu lidských a národních svobod. Někdo z vás to nazve ironií, jiný realismem. Ano, je to realismus, a byť byl sebe krutější, tím nepřestává být realismem.

Vzpomínám si, že jsem v květnu 1950 napsal článek, který se nesetkal s pochvalou ani v řadách našich exilových politiků, ani u těch, kteří ho měli příležitost číst v anglickém překladu. Stálo v něm mimo jiné toto:

“Jsem příslušník malého národa československého. Můj národ po staletí, ba tisíciletí ví, co to byla a co to je velmocenská politika: francská říše, německá říše, turecké nájezdy, španělská expanse Habsburků, rakousko-uherské imperium, nacismus, bolševismus. Proto, stejně jako jiné národy ve světě, které zažily stejné či podobné nárazy velmocenských sporů tak podlehl ilusím o spojených národech světa. Kdy se již svět probudí k uvědomění, že byl oklamán? Jedněmi s nejpochválnějším idealismem, jinými s pathetickým pokrytectvím a jinými opět s nejzločinnější vypočítavostí . . . Politika velmocí, jež až dosud řídila svět, řídí jej dál a bude jej řídit. Není věčného rozdílu v tom, zda se tak děje v rámci Spojených národů neb bez nich. Formální rozdíl je jenom v tom, že, nedochází-li k válce, je organizace Spojených národů vhodnou výmluvou těm, kteří chtějí získat čas, nebo těm, kteří ztratili statečnost. A vhodnou pro ty, kteří chtějí umrtvit bojovné odhodlání.”

Dnes mohu znovu podepsat tento článek, poněvadž víc než kdy jindy je

jasno, že proti násilí je třeba sbírat sílu, aby bylo docíleno rovnováhy, která byla porušena. A poněvadž ve Spojených národech při systému veta (všimněte si, že veto přísluší zase jenom velmocem), a to veta, za kterým stojí kulomety, rovnováhy docílití nelze, je realistické, s hlediska politiky Západu, že rovnováha se hledá mimo Spojené národy. A poněvadž západní velmocenská trojka, t. j. Spojené státy, Velká Británie a Francie, jsou tak slabé jako jejich nejslabší člen, jímž je Francie, je nutno ne-li nahradit, tedy doplnit kontinentální francouzskou velmoc silou — která na evropském kontinentě v dávné minulosti byla silou, jež zachraňovala Evropu od vpádu asijských hord a barbarského imperialismu: touto silou je předně Německo a za druhé Itálie.

Je to pro nás uvědomění smutné, poněvadž víme, jaké nebezpečí z něj hrozí naší československé vlasti. Musíme si však nastavit zrcadlo, abychom viděli i svoji zodpovědnost. Ač jsme mohli býti po poslední válce oporou západní velmocenské politiky, tak jako jí zůstalo chudokrevné Rakousko, a jako se jí stala Jugoslávie, zklamali jsme. Uvěřili jsme slovům pronášeným s nejzločinnější vypočítavostí, opakovali jsme si je s pathetickým pokrytectvím, vydávajíc je za nejpoctivější idealismus. Ač jsme mluvili o naší úloze prostředníka mezi Východem a Západem, vzdali jsme se sami této úlohy, a stali se žulovým podstavcem pro bolševickou moc ve Střední Evropě a pro její odskok do Evropy západní. Tak jsme sami svoji politikou přispěli k tomu, že Západu byl ve střední Evropě zůstaven jediný mocenský opěrný bod a jediný spojenec: Německo. Naším přičiněním vzrostl tento náš nepřítel do rozměrů nebezpečnějších než kdy dříve: stal se sympatickým. Ať již osud Evropy se vyřeší v další válce nebo nějakým Mnichovem mezi Západem a Východem, nebo ať již potrvá dnešní stav napětí, jemuž se říká studená válka, musíme si uvědomiti jednu věc: Německo, v kterémkoli z útvarů existujících nebo budoucích, bude mít postavení silné, ba v mnohém ohledu na kontinentě rozhodující. Musíme si uvědomiti i to, že, zvítězilo-li by Rusko a zmocnilo-li by se nadvlády nad celou Evropou, bude mít opět Německo již svoji silou populační, průmyslovou a intelektuální rozhodný vliv na uspořádání Evropy. Bylo by tudíž základním omylem vytýkat sentimentálně Západu, že zvolil Německo za svého spojence, poněvadž v evropské politice od konce minulé války se neodehrává nic jiného než souboj a závody mezi Východem a Západem, kdo se zmocní duše a tím síly Německa dříve a více. Zatím ze dvou zel k našemu prospěchu vychází zlo menší, t. j. že převážná síla Německa není na straně cynického

východního imperialismu, nýbrž po boku demokratických velmocí kontrolujících Německo. Z toho nám svítá určitá naděje, že nebude popřána německému nevyhladitelnému despotismu volná ruka v uspořádání Střední Evropy, a že náš osud nebude diktován z Berlína a Moskvy, nýbrž, že nám bude dopřáno, aby byl jednou dohadován mezi Prahou a Washingtonem, Londýnem, Paříží a Bonnem.

Musíme mít při vši citové lásce ke své zemi tolik rozumového realismu v sobě, abychom si uvědomili, že nevystačíme s politickými recepty minulosti, a že zejména nevystačíme s tím, jak jsme si zvykli své sousedy vidět. Nenabádáme nikoho, aby padal Němcům do náruče a objímal je, naopak, nabádáme každého, aby se na ně díval s nedůvěrou snad ještě větší než dříve, což nám může být umožněno jen tehdy, když svůj pohled očistíme od oslepující blány záští, pro něž jsme neviděli ani chyby a hříchy, jichž jsme se vůči Evropě dopustili sami, ani přednosti a kvality, které pro ostatní svět má Německo. Jestliže západní svět dnes lehkověrně přeceňuje německé přednosti a je ochoten nevidět německé nebezpečí, zdaž není naším úkolem vidět i ukazovat nezáštilnými očima západnímu světu německé neřesti a německou vypočítavost? To znamená, že tak jako jsme neměli slepě a bez kritiky přijímat politiku Ruska po poslední válce, tak by pro nás bylo zhoubné, kdybychom nyní slepě a bez kritiky přijímali politiku Západu. Poněvadž, opakuji, velmoci dělají *svou* politiku, ať se jedná o kteroukoli z nich. Malému státu je vždy nebezpečno býti satelitem ve velmocenské politice. Úkolem našeho exilu a zejména těch, kteří se považují za jeho politické vůdce, je připravovat v situaci, kdy Československo se stává ořechem v louskáčku, jehož jedním ramenem je Rusko a druhým ramenem Německo, takové posice pro budoucí jednání o novou Evropu, v nichž československá národní politika nesmí přijímat koncepcí prospěšné západu, jestliže zájem Československa by s nimi byl v rozporu. To znamená, že Československo a jeho odpovědní politikové nesmějí svázati osud země s osudem politických koncepcí západních velmocí, a musí konečně se rozhodnout pro politiku samostatnou.

II. SOVĚTSKÝ MEČ SE ZOVE NEUTRALITA

Již před lety ve svých člancích, vydaných později knižně (*Svoboda si žádá odvahy*), jsem měl příležitost polemicky odmítnout koncepci federace či konfederace Balt-Egea, Ripkou za války publikovanou. Již tehdy vycházel

Ripka z průmírně optimistického posuzování našich — tehdy budoucích — vztahů k Sovětskému Rusku:

“Unfailing recognition of the equal right of all nations, great and small, respect for the liberty and independence of all nations, however small, these principles, proclaimed in the November Revolution, became the permanent heritage of Soviet policy” . . . “I do not doubt that the Soviets will regard these plans (i. e. plans of a confederation) favorably once there are guarantees that they are not directed against the Soviet Union, that they cannot become an instrument in the hand of any Great Power, and especially of Germany, and that the nations of Central Europe wish to live in friendly accord with the Soviet Union” . . . “President Beneš has pointed out on several occasions, and with particular emphasis after Munich that our alliance can only be European, i. e. both with the West and Russia. Only within this framework, and on this general European basis can new forms of collaboration between the smaller nations in Central Europe be realized” . . . “For, but only prevent this region from being used as a springboard for hostile advance against the Soviet Union.”

Tento obšírný citát bych neuváděl, kdyby nebylo třeba mít na paměti, že Ripkův námět a podobné názory jiných, pokud jde o federalizaci a neutralizaci Střední Evropy, předpokládají *dobrou vůli Sovětského Ruska* tehdy v r. 1943 stejně jako dnes. Zkušenosti všech porobených národů ukázaly jasně, že s dobrou vůlí s této strany počítati nelze. Proto se historickými událostmi nebudu zbytečně zdržovat. Za dnešní situace však tyto názory předpokládají také *dobrou vůli se strany sjednoceného Německa*. A tu mně budiž dovoleno varovati před reprisou Benešova “mostu mezi Východem a Západem”, který by vznikl tím, že by Německo, nejsouc součástí federace, obnovilo svoji geopolitickou koncepci “Drang nach Osten”, *opřeno o svůj nesmírný rozmach hospodářský v kontrastu k nerozumnému podřizování hospodářství politice a ideologii a k tragickému úpadku satelitů v oblasti mravní*.

Tento tlak Německa (možná sfederovaného se Západní Evropou a opřené-
ho o USA) by nutil Středoevropskou konfederaci k tomu aby znovu hledala ochranu u Sovětského (nebo i nesovětského) Ruska. Z této situace vyplývá, že konečná koncepce Konfederace hrozí přeměnění Benešův most opětně v louskáček ořechů, jehož jednou pákou by byl “Drang nach Osten” a druhým ramenem — v nejlepším případě — ruský “cordon sanitaire”. Připojíme-li k tomu, že řečená oblast by byla neutralizována vedle ozbrojeného Ruska a v sousedství sice odzbrojeného (sic!), ale politicky a hospodářsky expansivního Německa, pak je dáno, že by neodvislost Konfederace byla v sázce jak v míru tak ve válce!

Po meritorní stránce by se jistě dalo uvést mnohem více argumentů proti snům o středoevropské oblasti, a nepochybuji, že jiné, povolanější osoby než já je uvedou. Omezím se spíše na několik poznámek o technickém provedení naznačené koncepce, hlavně pokud se vztahují na časový sled závazků, akcí, dohod a důsledků, jak si je představují neutralizátoři Střední Evropy.

Obvykle se navrhuje zásada obecně na Západě přijatá, že sjednocení Německa se má státí svobodnými volbami. Rovněž se navrhuje revise, t. j. změna nebo potvrzení stávajících režimů v satelitech — rovněž svobodnými volbami. A konečně se žádá přijetí závazku vyklizení Německa sovětskými a západními armádami, jakož i vyklizení satelitů sovětskými vojsky. Obojí vyklizení současně. Svoboda voleb v satelitech se podtrhuje slovy "bez jakéhokoli vnějšího tlaku a intervence".

Vyvstává otázka: Jaké má být pořadí časové při uskutečňování řečených bodů? Zdá se, že za první předpoklad svobodných voleb se považuje vyklizení volebních oblastí od cizích armád, v zájmu vyvarování se "vnějšího nátlaku". Tím by však zdaleka nebyla vyřešena svoboda voleb v satelitech, neboť Západ si nemůže dovolit rozehrát partii tím, že by vyklidil Německo, i kdyby Sověty vyklidili celou oblast: Vždyť Sověty budou i potom mít nekonečné možnosti *nátlaku a intervence*, jež leží již v samotné státní a sociální koncepci a konfiguraci satelitních režimů, s diktaturami, opřeny o silnou policii, o totalitní odbory, o tovární milice, o hospodářské prostředky nátlaku jediného zaměstnavatele, (kterým je komunistické politbyro). Jsou to tyto *primérní instituce* komunistických režimů, jimiž by se promítal nátlak Sovětů ve volebních aktech a výsledcích!

Kdyby takto byla partie rozehrána, bylo by nesmírné riziko, že by došlo k tomuto: Západ splní dávnou touhu sovětské politické i vojenské strategie tím, že vyklidí své posice v Evropě, kdežto komunistické režimy se pravděpodobně potvrdí a *upevní* ve Střední a Východní Evropě *na základě voleb*, prohlášených předem za svobodné a zvenčí neovlivněné.

Z toho vyplývá, že myšlenky bodů shora vytčených by se pohybovaly v začarovaném kruhu, i kdyby se uskutečnily po vyklizení volebních oblastí. Proto, dokud se máme pohybovat v tomto kruhu, je nám vyklizení Německa a Střední Evropy řešením nic neřešícím. Prolomiti onen kruh nelze ani autoritou súčasnných velmocí, ani (neexistující) autoritou volícího lidu — bez revoluce. Jediná autorita, kterou vidím, je autorita Spojených

národů za předpokladu, že ještě nějakou má nebo, že v sobě najde dosti vůle a energie tuto autoritu si osvojit. (Jen tak v závorkách mne napadá, že zásady přijaté na bandungské konferenci a notorické svobodářské doktrínářství Jižní Ameriky by mohly být základnami, z nichž by mohl vyjít tlak k vynucení autority SN na sebeurčení Střední Evropy.)

Vzduchoprázdno, vytvořené odchodem cizích armád z volebních oblastí by musilo být vyplněno *ozbrojenou a politickou* autoritou Spojených národů, zajišťující dotyčné národy proti *intervenci vnější, ale hlavně proti nátlaku vnitřnímu, domácímu*. Vědomě neběžu vůbec v úvahu t. zv. kontrolu neutrálním státem v jakékoli formě, jakožto kontrolu příliš slabou. *Autorita musí být opřena o veřejné mínění a svědomí celého světa*, poněvadž celý svět musí být zodpověden a k zodpovědnosti poháněn za uspořádání neuralgického bodu Evropy a světa. Může-li být svědomí světa voláno k zodpovědnosti při sebeurčení Konga a některých jiných polodivokých národů, u nichž národní, státní a demokratické uvědomění je dosud uspáno kmenovými vášněmi a záměrným ohlupováním od čarodějů, tím spíše se musí samo hlásit o zodpovědnost v případě národů, které zachránily v minulém tisíciletí Evropu před žlutým "Drang nach Westen".

Dále se obyčejně navrhuje, aby mezinárodní dohoda o svobodných volbách byla podmíněna neutralizací a omezeným vyzbrojením Německa, jakož i neutralizací satelitů. (Nemluví se v této spojitosti o Jugoslavií, předpokládám však, že neutralizátoři i ji zahrnují do plánu jako své zbožné přání. Tu ovšem není vyloučeno, že odpor Titův by mohl být ještě větší překážkou, než odpor Moskvy.) V prvé řadě se domnívám, že přijetím této koncepce bychom my vycházeli vstříc Sovětům ještě dále, než je ochoten jít i sám Západ. Po meritorní stránce jsem proti neutralizaci Střední Evropy včetně Německa, poněvadž politickým důsledkem toho by bylo vehnání celé této oblasti do náruče Sovětů a celé Západní Evropy do náruče Spojených států. Je to koncepce nebezpečná, poněvadž je to iluze; tato oblast nemůže nikdy hrát úlohu jazyčku na váze mezi oběma bloky: *neutrál nikdy nemůže hrát úlohu v konfliktu*, poněvadž *představuje nejvýše území, kterého se obě strany chtějí zmocnit*. Nemůže také hrát žádnou roli mimo konflikt, v míru, poněvadž *nejvýše představuje potenciál hospodářský, kterého se zase oba bloky chtějí zmocnit*.

Po formální stránce: kdo prohlásí neutralizační deklaraci? Velmocí? Pakliže ano, šlo by o revidovanou sice, nicméně stejně zavržitelnou Jaltu, pokud jde o satelity, a o naoktrojovanou mírovou smlouvu, pokud jde o Německo.

Či zúčastněné státy samy? Pak by šlo *nikoli o jejich vlastní rozhodnutí, nýbrž o příkaz Moskvy*, což již samo o sobě by bylo dostatečným důkazem toho, jak velice vhodné řešení by to pro Moskvu bylo!

Nesmíme totiž zapomínati na jednu věc: Německo, byť i nejednotné, má svého mezinárodního mluvčího, jímž je federální vláda v Bonnu. Satelité, majíce sice také mezinárodně uznané vlády, jsou v posici docela jiné, neboť věcně — jak dokázal případ maďarský a polský — nejsou mluvčími svých národů, nýbrž Sovětů. Kdybychom my, svobodní Čechoslováci, jen sebe nesměleji uznali, že nynější režim může za Československo přijímati do budoucna tak dalekosáhlé závazky, jako neutralizaci a zřeknutí se spojeneckých smluv, pak ztrácí náš exil a boj za osvobození svůj *raison d'être*. Namítne se mně snad, že by k tomu došlo až režimem vzešlým za svobodných voleb. Avšak: *je vůbec myslitelné, že by Sověty připustily tyto volby bez předchozích záruk a závazků?* Jinými slovy: *bez předchozí Jalty?*

At' již je časový sled jednotlivých částí různých neutralizačních návrhů jakýkoli, je pro nás toto řešení v dané situaci nepřijatelné. Svobodné volby v satelitech a tudíž změna jejich režimů jsou možny jen tehdy, až Sověty budou v posici, že je budou nuceny připustit bez podmínek. Jinými slovy: nelze uvažovati o tom, že by ruský odpor byl změkčen ústupky (*appeasementem*), nýbrž jedině neústupností. V dnešní situaci nejde o to, aby byla dělána propaganda cílící k přesvědčení světa o zavržitelnosti sovětské posice a sovětských metod, nýbrž *jde o vytčení takového směru politiky Západu a naší, který přivede Sověty k přesvědčení, že držení jejich dnešních posic a pokračování v jejich evropské politice je nadále nemožné!* A toho lze docílití jedině neústupností, zachováním síly a — bohužel — trpělivostí. Situace Ruska je dnes taková, že buď musí ustoupit Západ nebo Rusko. Západ ustupovati nemusí, nemá vlastně odkud a co. Proč bychom tedy měli opakovati chyby Benešovy z druhé světové války, kdy, proti radám Velké Británie, jsme se ukvapili a přehodili plachty se západu na východ? Proč bychom měli právě my, Svobodní Čechoslováci, jejichž krajané se doma chovají tak slabošsky vůči Rusku, přemlouvat Západ k slabosti? Proč bychom měli hnát vodu na mlýn všem těm na Západě, kteří hlásají t. zv. "Třetí posici", jež prospívá jen a jen Rusku?

Krise Ruska a jeho evropského imperia je dnes taková, že každý ústupek prodlužuje jeho existenci na nedohlednou řadu let.

Z á v ě r : Jsem proti kladení základů Středoevropské Konfederace mezi

federovanou Západní Evropou a Ruskem, poněvadž našim cílem a zárukou jak proti Rusku tak proti Německu musí být naše vřazení do celoevropské federace či unie *bez Sovětů*. (V tomto smyslu prosím, aby za součást této úvahy byl považován můj článek "Úklid v myšlení", str. 134 knihy *Svoboda si žádá odvahy*, New York, 1952.)

III. EXIL

*Jsou v našem domě termiti,
krov v pilířích se třít . . .
Bud' běda těm, kdož necítí!
Na hrob jim viju kultí.*

Situace čs. politického exilu ovšem není a zatím nemůže být taková, jak by si odpůrci komunistického režimu přáli. Důvody toho jsou jednak v politickém exilu samotném, jednak v povaze politiky Západu, jež je vytvářena zvláštním charakterem studené války, jež je zcela odlišná od dřívějších mezinárodně-politických konfliktů, v nichž působily naše dřívější zahraniční odboje.

A. Vnitřní důvody neúspěchů politického exilu: záleží hlavně v tom, že politikové všech stranických orientací na samém počátku většinou špatně a příliš optimisticky odhadovali pravděpodobné trvání emigrace a počítali s brzkým vypuknutím válečného konfliktu. Z toho důvodu v naději, že se za relativně krátkou dobu přetvoří podle dřívějších analogií na "vládu v zahraničí", zorganizovali odbojové ústředí, t. j. Radu Svobodného Československa na basi *politických stran*, jimž daly zastoupení v Radě, takže politikové se více považují za *delegáty stran*, než za představitele odboje proti komunismu. Toto základní pochybení ve struktuře vedlo k tomu, že se dělá politika, jakoby zítra měly být vypsaný volby.

Čím více se oddaluje chvíle návratu a čím je jasnější, že změna může být způsobena mírovými prostředky, tím více ti, kteří v Radě sedí, se zdráhají uznati mylnost své koncepce.

Mimo to každý se snaží, aby v eventuelní rozhodující chvíli byl ve vedení odboje, poněvadž má za to, že to nesmírně usnadní jeho budoucí kariéru osobní a úspěch jeho politické strany doma. To ovšem zase vede k tomu, že je neustálý zápas mezi zástupci jednotlivých stran v Radě o to, aby jiná strana byla slaběji zastoupena jak početně tak co do jakosti svých dele-

gátů. To ovšem tvoří předpoklady ke sterilitě a k naprostému nedostatku "esprit de corps". Právě naopak, v Radě panuje ovzduší vzájemné nedůvěry, osočování a žárlivosti.

Tito tak zvaní "skalní" členové ve vedení Rady si snad nikdy již neuvědomí, že za uplynulých 13 let exilu (*nejdelší a zatím nejbezvýslednější exil ze všech tří!*) ztratili kontakt s domovem, se způsobem jeho myšlení a citění, s jeho reakcemi na minulé události, takže nemají představ o tom, jaké asi by mohly být jeho reakce na události v budoucnosti blízké či vzdálené.

Co více však: nesnaží se ani být ve styku se širokým exilem (*největším a nejkvalitnějším ze všech tří!*) To snad je ta jediná věc, v níž jsou všechny strany solidární: nedat nic na to, co si čs. veřejné mínění v cizině o nich myslí, a co by si přálo v zájmu národní politiky.

B. Vnější důvody neúspěchů politického exilu: vzhledem k tomu, že Západ zprvu nebyl připraven na válku a později, byť připraven, se snažil a snaží vyvarovat se válce podle hesla "si vis pacem para bellum", nepřerušil politické styky s komunistickými režimy, a proto také nemohl a nemůže za dané situace dát žádné oficiální uznání žádnému z existujících exilových politických ústředí. Dovoluje jim se organisovati, nebrání, aby dostávaly neoficiální prostředky na existenci a činnost, ale to vše v rámci západnického pojmu práva na politický asyl. Ponechává je, obrazně řečeno, "u ledu" pro případ potřeby, jež zatím byla spíše propagační než politická.

V r. 1948-1949 měly různé Rady mnohem větší váhu a slovo než nyní, poněvadž slabý západ vedl z nutnosti studenou válku více slovy než silou. Mimo to, v oné době byla pravděpodobnost války skutečně bližší než v letech pozdějších.

Fakt, že se spojenecká politika "síla proti síle" rozhodla na přibrání Německa jako spojence nejen válečného, ale i diplomatického a politického, vede logicky k tomu, že se — zejména Anglosasové — vystíhají rozmnožovati eventuelní otevřené problémy svého poměru k Německu, mezi nimiž je v neposlední řadě také různost posuzování budoucích vztahů Německa k osvobozenému Československu, Polsku a střední Evropě vůbec. Tím není řečeno, že by spojenci neměli zájmu na této oblasti, právě naopak. Poněvadž však se v této oblasti pravděpodobně jednou srazí zájmy Německa se zájmy Západu, hlavně hospodářské a finanční, brání se Západ vyvolávat předčasná nedorozumění s Německem povahy politické, jež by přítomnou

i budoucí situaci komplikovaly. Jedním slovem, nechtějí zapřahat káru před vola.

Zatím se tedy věnují více jen všeobecné propagandě ideologické, antikomunistické, aby udržovali demokratického ducha odboje za železnou oponou. V tom směru je třeba konstatovat, že s touto propagandou nemá ani naše Rada ani Rady jiných národů nic společného. Není jim dovolen ani přímý vliv na ni, a je-li tudíž sem tam nějaký vliv, jest to přičíst náhodným osobním stykům členů Rady se speciálně angažovanými čs. propagandisty. V pravém slova smyslu se tedy u nás neposlouchá hlas politického exilu, či lépe řečeno hlas Rady Svobodného Československa.

Nelze vyloučiti, že se Rusko ve své snaze zneutralisovati Střední Evropu bude snažit docílit, aby USA potlačilo Rady a také rozhlasovou i jinou kontrapropagandu. Nelze také vyloučiti, že spojenci budou hledati modus, jak jim alespoň částečně vyhověti. Já osobně mám za to, že by více byly ohroženy Rady než propaganda, pro niž lze vždy nalézt v liberalistických režimech západu formu soukromých podniků.

Stručně: Politická situace mezinárodní zatím nebyla příznivá tomu, aby spojenci měli dostatečně intenzivní zájem na otevřeně podporované činnosti politických exilů.

Netřeba zapomínati, že tento exil je neválečný, tudíž předpoklady pro aktivitu v cizině jsou podstatně jiné než v exilech minulých.

C. Vyhledky a směr budoucí orientace: jak řečeno shora, exilové vedení ztratilo styk nejen s myšlením domova, ale i s širokým exilem, jež nadále budu nazývati *veřejné mínění*. Jím mám na mysli nejen prosté vojáky exilu, ale i ty rozumnější politické a nepolitické osobnosti, které si uvědomují, že politické strany zavedly národ do bludného kruhu. Jejich uvažování se ubírá asi tímto směrem:

- 1.) Politické strany v exilu jsou neexistující a neorganizovatelné, nehledě k tomu, že nemají *raison d'être*, poněvadž v exilu není voleb, jež jsou jediným existenčním důvodem stran v demokracii.
- 2.) Fikce politických stran slouží jen k tomu, aby ji průměrní politikové používali ke zdůraznění důležitosti svých osob a odůvodňovali svoji přítomnost v exilovém vedení.
- 3.) Domácí odpor proti režimu nemá zájmu na oživení starých stran a

nemyslí stranicky, nýbrž soustředí se na myšlení obecně demokratické, protikomunistické.

4.) Domov velkou většinu exilových politiků ani nezná, a pamatuje-li se na ně, nejsou vzpomínky na jejich selhání v mnichovské a únorové krizi příznivé těmto politickým esům.

5.) Proto odboj v zahraničí i doma musí být jednotlivý, stranickými podružnými rozpory nezatížený *revoluční hnutí*, jehož úkolem musí být porážka komunismu a obnovení demokracie.

6.) Teprve v obnovené demokracii je místo, aby v otázkách vnitřní politiky a ekonomie se vyformovaly politické strany, při čemž bude *právo ku prospěchu*, aby to byly strany úplně nové, v menším počtu na nových ideologických basích vytvořené silné skupiny veřejného mínění, než obnovené a minulým poraženectvím kompromitované strany. Domov nesmí být ani v otázce politických stran nucen k tomu, co političtí kuželkáři v exilu sossnují za zavřenými dveřmi.

7.) Veřejné mínění exilu nesmí nečinně přihlížet k tomu, že — možná — se čs. záležitosti nezmění pod vlivem války, nýbrž postupným vývojem, snad částečným appeasementem, snad přechodem přes jakýsi národní "titovský" komunismus, a nesmí připustit, aby předáci politických stran ve své nedočkavosti zachytit opět alespoň záblesk a zdání politických funkcí jako v r. 1945, přijali jakákoli pravidla nové komunistické hry a kompromitovali — tentokrát třeba navždy — čs. národní politiku. Předčasný vstup do areny domácích zápasů a kompromisování s komunisty (k čemuž nás třeba bude některý, zejména evropský spojenec přemlouvat) by vedlo k vydání Republiky do rukou marxistů a dalo by záminku Západu, aby nás považoval za uspokojeny podle naší vlastní vůle. A nám by pak jako jediná opora proti novému satelitství vůči Rusku nezbylo nic jiného než opřít se o Německo, jež by toho jak náleží využilo!

Dosavadní závada jest v tom, že zmíněné Veřejné Mínění exilu není nijak organizováno, ba ani uvědomněle nikým vedeno. Projevuje se sporadicky a roztržštěně v různých anketách, pořádaných hlavně londýnským časopisem Josefa Jostena "Čechoslovákem", v bezpočtu drobných uprchlických časopisů různé kvality a velmi různého stupně poctivosti úmyslů.

Před lety byl učiněn pokus o soustředění tohoto Veřejného Mínění do jakéhosi Hnutí či Sdružení čs. politické emigrace, ale pokus, pokud vím, skon-

čil potratem po vydání velmi sympatického provolání. Chvilé nebyla zralá, ani pokud jde o zahraniční situaci, ani pokud šlo o poměry v Radě: byly totiž v proudu intenzivní pokusy o její reorganizaci, takže Veřejné Mínění bylo na čas uspáno rohlíkem v naději, že "se to přece jen dá dohromady". Nastává čas pokusit se o to, aby Veřejné Mínění exilu reagovalo *formou uvědomělou a organizovalo se*. To nebude práce lehká, poněvadž je k tomu potřeba peněz v první řadě, a ty nejsou. Dále bude obtíž s tím, aby vydavatelé "samolibých" plátků se rozhodli je zastavit a soustředit síly na vydávání jediného, hodnotného politického, ale nestrannického orgánu. Nepolitické organizace snad by takovou obtíž nebyly, poněvadž by se jako celky mohly stát členy tohoto jednotného Hnutí či Svazu či Sdružení exilu.

Bylo by zajímavé znáti smýšlení "člověka z ulice" u nás o všech těchto nadhozených otázkách, poněvadž jednou z hlavních snah Veřejného Mínění má být, aby byl opravdovým mluvčím té velké části národa doma, která je protikomunistická. Chce-li domov staré strany, může je mít a nové hnutí proti nim bojovat nebude. Nechce-li je však domov, bude Hnutí proti nim bojovat ze všech sil. Má-li snad již domov nějaké představy o budoucích nových stranách, bude zde Hnutí k tomu, aby je i venku bralo v úvahu.

Tyto úvahy o Hnutí nejsou žádným příslibem, že se uskuteční a že bude mít nějaký úspěch nebo brzký viditelný úspěch. Nejvíce by však věci prospělo, kdyby domov mohl dát na jevo *jasný a nediskutovatelný zákaz* existence politických stran v exilu.

Je-li jaká možnost, že dříve či později bude ponecháno národu, aby postupně či rázem svojí vůlí, nebo přímými i nepřímými projevy veřejného mínění, dociloval nápravy dnešního stavu — pak je životně důležité, aby veřejné mínění exilu bylo jednotné, t. j. svorné a mínění jednoznačného pokud jde o cíl, poněvadž komunistický režim bude houževnatě a do poslední chvíle domácí veřejné mínění potlačovat a rozeštvaný stav exilu podporovat. Proto mluvím o hnutí *revolučním*, poněvadž odboj doma, nemá-li v poslední chvíli ochabovat a volit menší zlo (titoisnus), musí vědět, že jeho zahraniční představitelé dovedou svorně s ním čelit *jakékoli* formě komunismu a diktatury.

Hnutí musí vytvořit předpoklady k tomu, abychom svůj stát neprohráli po třetí a snad navždy. Ve hře o stát se žádná z našich stran neosvědčila, a v přítomnosti žádná nedokázala nic, čím by vyvrátila dřívější zkušenosti.

Naše mínění o poválečném generálu De Gaullovi se mohou diametrálně rozcházet, ale jeho Osvobozovací Hnutí za války zachránilo nejen čest, ale i svobodu Francie vzhledem ke komunismu. A Československo má v sázce nejen svobodu, nýbrž i čest.

Opakuji znovu, co jsem zdůrazňoval při tolika příležitostech: Naše národní politika v exilu a národní politika našich odpůrců komunismu doma, musí směřovat k tomu, aby obnovení naší samostatnosti se stalo novým 28. říjnem, jehož význam je v tom, že svoboda nebyla nám darována, že jsme o ni nemuseli žebrot, že jsme si ji uchopili vlastní vůlí, vlastní krví, vlastní sebe-důvěrou. Abychom k takovému 28. říjnu dospěli, musíme si zachovat sebe-vědomí, odvahu k činům a víru v budoucnost národa.

Jak se dívá nejmladší česká inteligence na poměry ve vlasti

S dovolením pisatelů, kteří poměrně nedávno po dokončení vysokoškolských studií opustili Československo, otiskujeme tyto výňatky z jejich obsažných dopisů, jež redakci poslali:

"Celá kniha by se mohla napsat o tom, co prožívá duše mladého člověka při seminářích Marx-leninismus (2-4 hodiny týdně na v š e c h vysokých školách): jak celé nitro volá "to je lež!" a ústa odřikávají poučky "jediného vědeckého světového názoru." Nakonec lži nejsou tak nebezpečné jako některé polopravdy, a někdy dlouho trvá, než člověk pochopí, že sociální vymoženosti (například studentům předhazované bezplatné studium), z kterých komunismus propagačně žije nebo dožívá, byly umožněny chybami dob minulých. Správně kdosi napsal: "Svět není špatný, že je v něm komunismus, je však v něm komunismus, protože byl špatný." . . . Když mladý člověk odhalí lži a polopravdy komunistické propagandy, hledá jiný světový názor, což není jednoduché za železnou oponou. Pro komunistický režim pracuje blokáda nových myšlenek, proti však pracuje ohromně vybičovaná řízeň po něčem novém, zakázaném, které, proklouzne-li někdy, je ztráveno do poslední kapky. Po době tápání a hledání člověk zjišťuje, že stojí-li na půdě materialistického světového názoru, nemůže najít "pa-

lebné postavení" proti komunismu, aniž by nezáhl sebe. S jistým překvapením zjišťuje, že náboženství, v našem případě křesťanství, není naprosto zastaralé, a že m o d e r n í prožití křesťanství je ta pravá zbraň."

K . K.

"Obroda národa musí nastat zevnitř. Každé jiné osvobození nebude pravým osvobozením. Proces může být dlouhý, ale za to zasáhne i tu část jádra, která byla v národě pokažena. Kdybychom k nám mohli házet z balonů dobré knížky, místo statistik o životní úrovni, docílilo by se nepoměrně více. Komunisté se nejvíce bojí ideologického boje . . . Znal jsem lidi, kterým vyrovnanost a pohoda duše zářila z očí. Tito světlonoši mně pomohli k probuzení. Pro ně potření komunismu není otázkou zbraní a sily, nýbrž otázkou duševní proměny jednotlivce. Tímto je to otázka a problém celosvětový. Méně nadějná je psychologie davu. Neví, zda si má přát válku (chytli bychom to z první ruky a máme Němce za zády), nebo stagnaci přítomného stavu (je to život jako v koncentráku). Vzniká z toho jakási apatie a silný individualismus. Pan Stát to má rád, neboť rozbití důvěry jednoho k druhému je v jeho plánu. Individualismus má své plus a minus. Minus je sobectví a plus, že každý je nucen zaujmout své vlastní dobyté stanovisko. Bohužel většina vystačí se stanoviskem jen negativním. Jsou proti, ale nejsou pro něco. Mnozí však začínají hledat . . . Kéž by se tisíce svazky dobrých knih mohla bombardovat naše města!"

R. B.

Malajska na cestě svobody a nezávislosti

Jiří Glos

O osudu našeho národa nerozhoduje se jen v Praze, v Moskvě a ve Washingtonu, nýbrž po celém světě, který je dnes bojištěm mezi svobodou a komunismem. I v jihovýchodní Asii se rozhoduje o nás. Snad tudíž bude čtenáře zajímat tato zpráva ze Singapuru, klíčící boj, zatím vítězný pro svobodný svět, o Malajska. Srovná-li čtenář obdoby i rozdíly případu malajského i československého, jistě dojde k určitým závěrům, které nemusí být bez užtku v budoucnosti.

Po skončení druhé světové války britská správa se vrátila do Malajska s předem vypracovaným plánem: Malajska nemělo zůstat pozadu za Indií

a Burmou v rychlém vývoji k plné samostatnosti. Plán Malajské Unie, jehož cílem bylo vytvořit nový stát z dosavadních roztržštěných samosprávných uzemí (1) se však neuskutečnil. Jeho vadou bylo, že britská vláda hodlala odevzdat otežbu vlády do místních rukou příliš rychle, takže hrozilo nebezpečí svárů, chaosu a možná i občanské války. Neexistovala totiž žádná politická organizace, žádné politické strany, nebylo komu vládu odevzdat.

Avšak právě tento plán Malajské Unie vytvořil první malajskou politickou stranu — U. M. N. O. (2). Nebyla a není to však politická strana v obvyklém slova smyslu, sdružující lidi téhož politického přesvědčení. Je to strana národnostní, jak název sám říká, strana Malajska.

Podle britského plánu Malajské Unie měla v novém státě vládnout vláda mající důvěru parlamentní většiny podle britského vzoru. Malajci však měli v nejlepším případě jen jednu polovinu obyvatelstva proti Číňanům a Indům (3), a předpokládali, že poměr sil se bude vyvíjet v jejich neprospěch v poměru k závažně se množícím Číňanům. Tak cizinci, z nichž mnozí přišli z Číny teprve poměrně nedávno, měli vládnout Malajcům v jejich vlastní zemi. Proto Malajci, kteří se obyčejně nestarali o veřejné věci, důvěřující Angličanům, byli konečně přinuceni převzít správu své země. Britská vláda rychle seznala, jakého omylu se dopustila. Plán Malajské Unie byl opuštěn a ve spolupráci s Malajci byl vypracován a ve skutek uveden nový plán Malajské Federace. (4) Zatím též Číňané a Indové se počali organizovat, aby mohli přednést své požadavky. Tak vzniklo sdružení Malajských Číňanů, M. C. A. (5), a indická strana M. I. C. (6) Všechny tři národnosti, jež žily spolu v Malajsku po staletí v klidu a přátelství, se rychle dohodly. Do prvních voleb v červenci 1955 šly s jednotnou kandidátkou a nevyhnutelně získaly vítězství. (7)

Kromě spořádaných občanů, majících na mysli pokojný život, byla však již před válkou v Malajsku činná organizace, jejíž cíle byly zcela odlišné. Podobně jako v evropských zemích, komunistická strana zahájila svou neblahou činnost na malajském poloostrově v roce 1922. Její agenti byli vysláni do Singapur a dále do Malajska čínskou komunistickou stranou. Neměli však úspěch. Teprve roku 1928 došlo k formálnímu ustavení Malajské Komunistické Strany. Byla založena Číňany a zabývala se hlavně bojem proti vlivu čínské vlády strany Kuomintang. Byla vždy až na zcela nepatrné výjimky stranou čistě čínskou s mizivým počtem členů. Pro Číňany, kteří si potrpí na množství tajných spolků, nebyla nic víc, než spolek,

jenž si zakládá na tajuplném protokolu. Malajcům, kteří o politiku ani dnes nemají velký zájem, bylo její učení nepřijatelné, poněvadž se jim snažilo vstřípnout nespokojenost s dosavadním stavem věcí, a protože napadalo jejich náboženství — islam. A pro Indý, v Malajsku žijící Tamily, již přišli z Jižní Indie, komunismus neměl přitažlivost, neboť byl šířen Číňany, jimž Tamilové, kteří jsou v Malajsku v menšině, nedůvěřují, a ježto se přičil jejich náboženství — hinduismu.

K rozšíření komunismu přispěla japonská okupace. Po příchodu Japonců hrstka tehdy existujících komunistů odešla do džungle, kde se k nim přidali lidé pronásledovaní Japonci. Byli to zas výhradně Číňané. (8) Pomocí zbraní, jež jim svrhlo britské letectvo, vytvořili vojenskou záškodnickou organizaci. Hlavní účel jejich činnosti nespočíval však v boji proti Japoncům, ale v uchvácení moci po porážce Japonska. Stalo se však něco s čím nepočítali: Japonci na malajském území kapitulovali bez boje. Předání moci do britských rukou bylo přesně dohodnuto. Japonci vše drželi v úplné tajnosti a obyvatelstvo se dozvědělo o přítomnosti britských jednotek teprve když japonské vojsko spouštělo své vlajky se stožárů a přítomní britští vojáci vztýčovali vlajky anglické. Když komunisté vyšli z džungle, britská správa měla moc pevně v rukách.

Komunisté tedy uschovali zbraně a zásoby a pokoušeli se rozvrátit státní zřízení svým obvyklým způsobem. Založili odborové organizace s domnělým účelem zlepšení životních podmínek dělnictva. Nevýhodou komunistů bylo, že nemohli proniknout do orgánů veřejné správy, jež byla v britských rukou. Obrátili se proto proti britské správě a pokrytecky vyzývali lid k boji proti kolonialismu. Dobře věděli, že jim nezbývá mnoho času, neboť jakmile by Velká Británie předala moc voleným zástupcům malajského lidu, veškerá hesla o utiskování a kolonialismu by byla bez významu a přitažlivosti. Rozhodli se proto pro akci. První část jejich plánu spočívala ve vytvoření masového hnutí, čímž by získali dostatečný vliv na hospodářské dění a pak mohli v daný okamžik zemi hospodářsky rozvrátit. Současně mělo dojít k vraždám typických představitelů kolonialismu. Tyto vraždy předem vyhlédnutých obětí, hlavně správců gumovníkových plantáží, se měly vydávat za vzpouru vykořisťovaného lidu proti kolonialismu. Další fází mělo být obsazení policejních stanic komunistickými ozbrojenými útvary, které by byly zas povolány do džungle a vyzbrojeny ukrytými zbraněmi. Jako třetí a poslední fáze měla se vytvořit protibritská osvobozenecská armáda, jež by převzala moc ve státě.

První fáze probíhala do roku 1948. Britské správě neušla komunistická činnost. Bezodůvodné stávký, veřejné násilí a vraždy přiměly vládu k zakroku. Několik komunistických individuí, vyzývajících k násilí, bylo zatčeno a deportováno do Číny. Komunisté chtěli odpovědět generální stávkou; vláda se však nezalekla a rozpustila komunistické odbory. 16. června 1948 komunisté zavraždili tři anglické správce gumovníkových plantáží. Vláda odpověděla vyhlášením mimořádného stavu a nařídila zatčení známých komunistů. Tak rozhodnou akci komunisté nečekali. Měli na vybranou: buď kapitulovat, nebo se dát v otevřený boj, ačkoliv předpoklady pro tuto druhou fázi nebyly splněny. Jeden z předpokladů úspěšného boje byly totiž zásoby potravin v džungli. Ačkoliv byly nedostatečné, komunisté se přesto rozhodli pro boj. V několika týdnech se počet komunistických partizánů odhadoval na nejméně 10.000. Vláda povolala vojsko, námořnictvo a letectvo. Mladí Malajci, roztrpčení útoky čínských komunistických band, se hlásili ve velkém počtu do speciálních útvarů, jež vláda počala organisovat k vypátrání a zničení komunistických bojůvek. Komunisté povolali do džungle další síly. Vláda obdržela pomoc z Velké Britanie a dalších britských zemí. Tak všechny tři složky komunistické organisace, t. j. uniformované útvary, likvidační družstva a pomocná organisace (10), měly dohromady na 70.000 členů, zatím co soustředěné síly policie, armády a domobrany čítaly na 400.000.

Od počátku operací bylo zřejmé, že nejcitlivějším bodem komunistické činnosti bylo zásobování potravinami. Komunisté v džungli měli hlad, jejich situace však nebyla tak kritická, aby znemožnila jejich činnost. Potraviny dostávali jednak od domorodců v džungli (11), jednak od čínských rolníků, hospodařících na samém pokraji džungle. Mnozí z nich spolupracovali dobrovolně, mnozí byli násilím donuceni komunisty zásobovat. Zde opět vláda zasáhla: veškerá hospodářství, jež nebylo možno úspěšně bránit, byla uzavřena, a lidé přestěhováni do tak zvaných Nových Osad. Tak bylo přestěhováno na 600.000 lidí do téměř 550 nových osad. Vláda také zřídila veřejné stravovny, kde obyvatelstvo dostávalo už uvařenou stravu. Vařená strava totiž rychle podléhá zkáze, a to zasadilo další ránu komunistům. Též přes 10.000 odkrytých spolupracovníků a zásobovatelů bylo zatčeno a deportováno do Rudé Číny, takže komunistické spoje byly přetrhány. Komunisté byli poraženi do roku 1955. Předáním moci do místních rukou v roce 1955 a vyhlášením plné nezávislosti Malajské Federace 31. srpna 1957 komunisté přišli o poslední možnost vydávat svůj boj za boj proti kolonialismu. Zbytky jejich hladových band se stáhly na siamskou hranici,

kde v neproniknutelné džungli se jich stále zdržuje několik desítek, snad i set. K jejich vyhlazení byl vytvořen společný malajsko-siamský koordinační výbor, a je naděje, že budou v dohledné době odkryti a zneškodněni.

Kromě ozbrojeného terorismu, jež měl komunisty přivést k moci, hlavním cílem komunistů byl hospodářský úpadek a rozvracet celé země. I zde se komunistům nedařilo. Výtěžek gumy, cínu a železné rudy se nezmenšil (12), naopak nová průmyslová odvětví zahájila výrobu v době mimořádného stavu. (13) Též zemědělská výroba dosáhla nových úspěchů. Výtěžek rýže stále stoupá, díky jak zavodňování, tak odvodňování a zakládáním nových hospodářství tam, kde dříve byla džungle. Produkce rýže ovšem stále nekryje spotřebu, ale vláda vynakládá velké úsilí, aby se tak brzy stalo. (14) Potíž tkví ovšem v prudkém vzrůstu počtu obyvatelstva. Zde Číňané vedou na celé čáře, a vláda se je zatím marně snaží přesvědčit o výhodách plánování rodiny. Zvláště v Singapuru, kde žije přes milion Číňanů, situace vyžaduje mimořádného úsilí. To je též důvod, proč se Malajsko brání přijetí Singapuru do svazku federace, neboť rychle se zvětšující počet Číňanů v tomto státě je ostatním národnostem nežádoucí.

Vláda se teď snaží vytvořit novou jednotnou malajskou národnost, aby se zamezilo třídění obyvatel podle národnostních základů. Zde je potíž právě s Číňany, již jsou velcí nacionalisté a jichž většina jsou stále čínští občané, cizinci v zemi, kde jsou trvale usazení. Vláda se proto zasazuje o jednotnou výchovu dětí, a snaží se vytvořit novou generaci občanů, u nichž by oddanost k zemi překonala národnostní předsudky. To je ovšem dlouholetý plán.

Základy pro úspěšný rozvoj byly však v Malajsku pevně položeny překonáním komunistického náporu. Komunistům se nepodařilo zmocnit se země, poněvadž vykonávali vliv jen na jednu složku obyvatelstva a to nikoliv nejdůležitější. Internacionální komunismus v Malajsku se snažil uchvátit moc na národnostním podkladě, což je jev v komunistickém hnutí jistě jedinečný. Dále v Malajsku nebyly masové organizace, jež by komunisté mohli zneužít pro své nekalé cíle. Založili je tedy, ale vzbudili ihned nedůvěru obyvatelstva a hlavně vlády, jež je při první otevřené akci rozpustila. Na rozdíl od jiných zemí, komunisté nepronikli do orgánů veřejné správy a policie. Pokud jde o vojsko, ani se nepokusili, neboť bylo úplně britské. Tyto nedostatky se snažili nahradit terorismem a bezmeznou krutostí, ale tím jen roztrpčili obyvatelstvo a ztratili možnost podpory lidu, v kterou doufali. Dalším závažným důvodem jejich porážky ovšem bylo, že Ma-

lajsko nemělo a nemá společnou hranici s žádnou komunisty obsazenou zemí, odkud by byli mohli dostat neomezenou pomoc Moskvy a Pekingy.

Komunisté v Malajsku prohráli. (15) To ovšem neznačí, že se nepokusí znovu. Ale jejich naděje na uchvácení moci zevnitř se rovná téměř nule. Skládají tedy své naděje v ozbrojenou intervenci zvenčí podle indočínského vzoru, jak se o to pokusili v Laosu. Uvnitř země se snaží využít vlasteneckého citění čínského obyvatelstva a pěstovat obdiv k Rudé Číně, která podle nich rozšíří své panství po celé jihovýchodní Asii a zahrne samozřejmě i Malajsko. Tato jejich taktika ale nepřímou potvrzuje, že si jsou dobře vědomi, že v Malajsku dohráli a že jediná jejich možnost, jak se zmocnit vlády, je v ozbrojeném útoku zvenčí. Je ale též jasné, že ani tato jejich naděje nemá opodstatnění, pokud by se světový poměr sil podstatně nenaklonil na jejich stranu.

1) Malajsko sestává z devíti států; v sedmi, t. j. Johore, Kedah, Kelantan, Pahang, Perak, Selangor a Trengganu vládnou sultáni; v Negri Sembilan titul vládce jest Yang di-Pertuan Besar; a v státu Perlis vládne Raja. Dvě původně britská území, Malacca a Penang, nyní též státy, mají v čele guvernéry, jmenované malajskou vládou. V čele Malajské Federace je král s titulem Yang di-Pertuan Agong. Je volen na pět let devíti uvedenými vládci z jejich středu. Singapur, jež byl téměř sto let britskou korunní kolonií — od 1. dubna 1867 do 3. června 1959 — je nyní též stát (State of Singapore) s plnou vnitřní samosprávou. Na Malajské Federaci je zcela nezávislý.

2) United Malays National Organisation.

3) Počet obyvatelstva v Malajské Federaci byl k 1. lednu 1961 podle malajského statistického úřadu přibližně: Malajci 3,518.000; Číňané 2,596.000; Indové a Pakistánci 794.000; ostatní 125.000; celkem 7,032.000.

4) Malajská Federace se stala skutečností 1. února 1948. Moc byla předávána místním orgánům krok za krokem, až konečně 31. srpna 1957 Malajsko se stalo nezávislým státem v rámci britského společenství národů.

5) Malayan Chinese Association.

6) Malayan Indian Congress.

7) V červencových volbách kandidovaly UMNO, MCA a MIC jako "Triple Alliance Party" a získaly 51 z 52 možných mandátů. Zbývající mandát získala Panmalajská Islamská Strana (Pan-Malayan Islamic Party). Politická strana "Party Negara", vedená bývalým předsedou UMNO, Dato Sir Onn bin Ja'afar, jež měla sdružovat občany demokratického přesvědčení bez rozdílu národnosti či nábožen-

ství, nezískala mandátů. Její neúspěch nasvědčuje, že mladé národy nutně procházejí údobím nacionalismu, než mohou přikročit k vyššímu stupni sdružování na jiném než národnostním základě. Ve volbách, konaných 19. srpna 1959 podle ústavy z 31. srpna 1957, Triple Alliance Party získala 74 mandátů, Socialistická fronta, jež je tvořena Party Raayat a Labour Party of Malaya 8 mandátů, Pan-Malayan Islamic Party 13, Malayan Party 1, Party Negara 1, People's Progressive Party of Malaya 4, a byli zvoleni 3 nezávislí kandidáti. Celkem byly obsazeny všechny 104 mandáty.

8) Japonci se zvláště krutě chovali k Číňanům; Malajce a Indý si též nijak nepředcházeli, avšak vždy jim dávali přednost před Číňany.

9) Tak zvaná likvidační družstva byly malé skupinky řemeslných vrahů, které odstraňovaly předem vyhlášené oběti, hlavně Číňany, odmítající spolupracovat, podávat informace či přispět penězi a potravinami.

10) Pomocná organizace se nazývala "Min Yuen". Její členové obstarávali peníze, potraviny, výzbroj, sloužili jako kurýři a informátoři.

11) V Malajsku žije stále přibližně 35.000 domorodců: Sakai, skořicové barvy, čítající asi 25.000; Jakun, mongolsko-indonéského typu, na 7.000; a přes 3.000 trpaslíků, používajících jedovaté šipy.

12) Celková roční produkce gumy se stále pohybovala kolem 600.000 tun: roku 1949 670 tisíc tun, roku 1955 637 tisíc, a roku 1960 710 tisíc tun. Čínu se vytěžilo roku 1949 54.910 tun, roku 1955 61.244 tun, a roku 1960 51.979 tun. Zelezná ruda v roce 1949 6.390 tun, roku 1955 1,466.184 tun, a roku 1960 5,640.258 tun (Statistický úřad Malajské Federace).

13) Zvláště potěšitelný je objev ložisek bauxitu v Johore.

14) Zatím asi dvě pětiny celkové spotřeby rýže se kryjí dovozem. Kromě rýže, Malajsko produkuje kopr, palmový olej, čaj, kávu, banány, ananasy, různé jiné druhy ovoce jako papaju, a zkouší se též pěstování kakaových bobů.

15) Mimořádný stav, jež byl vyhlášen 16. června 1948, byl formálně ukončen 31. července 1960.

Karel Kraus — protižurnalistický žurnalista

Ferdinand Kolegar

“Český básník, jenž za svého mládí před válkou louskal v pražské kavárně červené sešitky Krausovy *Fackel* a jenž pak po válce dostal do ruky *Poslední dny lidstva*, může vyslovit jen dojem, který z této četby mívál. Karel Kraus pomáhal mu — účinněji než čeští radikálové — v jeho růstu ke skepsi vůči vládnoucímu mechanismu státnímu a společenskému. Učil ho kolikrát, že k poznání doby lze dojít bezpečněji jasnovídným zřením zdánlivě jepicovitých fakt než abstraktním idealistickým rozhorlením. Kdyby se mi řeklo, abych si vybral jedinou knihu z válečné literatury, neváhal bych asi a dal bych přednost *Posledním dnům lidstva* před mnoha romány a dramaty efektnějšími a slavnějšími. Vždyť Karel Kraus nemusel čekat až jak to dopadne, nemusel se měnit z přítakavače v revolucionáře, když nastala volnost perspektivy a tisku. Viděl zřejmě dopředu, zatím co druzí se vzpomínali až post festum. A tak — jen tak — místo pouhé literatury vzniká čin. Nám Čechům řekl tímto způsobem Kraus mnoho, co jsme nevěděli o říši, v níž jsme se narodili. Znal umění zabíjet smíchem. Je jediná zoufalá věc, která nám kalí perspektivu “posledních dní lidstva.” Zdá se totiž, že tyto poslední dny teprve nastávají. Potřebujeme pro ně ještě dvakrát, třikrát silnější dávku Krausovského smíchu. Toho smíchu, jenž vítězí “nad lidskou tupostí a zapomětivostí, nad lidskou neschopností nepadat znova a znova do zla, jednou už odhaleného.”

To byl citát z Josefa Hory. Muž, o kterém byla pronesena tato slova, se patrně jen shodou okolností typických pro poměry v bývalé rakouské monarchii nestal největším satirickým spisovatelem české literatury. Karel Kraus se totiž narodil 28. dubna 1874 v Jičíně, a přestěhování rodiny do Vídně v roce 1876 přesadilo Krause nejen do jiné oblasti zeměpisné, nýbrž i jazykové a kulturní. Karel Kraus se stal spisovatelem německého jazyka, a to jedním z největších, jakými bylo německé písemnictví obdařeno. Komunistická literární kritika o něm mlčí, jako o něm mlčela kritika nacistická, ale to mlčení neznamená, že se Karl Kraus stal musejním artiklem; znamená jen, že komunistickému literárnímu pojmosloví se tento conserva-

tivní revolucionář a humanista vymyká, a že v zrcadle, které Kraus nastavil rakouskému zpátečnictví, spatřují komunisté s jistým nepohodlím svoji podobu vlastní. Dvacet pět let, která uplynula od Krausovy smrti, nabíla mnohé z jeho spisů novou aktualitou a v západním Německu a Rakousku se jeho dílo souborně vydává.

Jaké je to dílo a jaký je to autor? Profesori pařížské Sorbony, kteří jej v r. 1926 a 1928 navrhovali za kandidáta Nobelovy ceny, prohlásili: "Celé Krausovo dílo je pomník mrtvým světové války, pomník vytyčený lidským soucitem a nejstatečnějším rozhořčením. Kdyby to dílo nebylo dokladem pozoruhodné odvahy a výrazem významných idejí, vynikalo by velikostí slohu a řeči."

Toto dílo jest jedinečným způsobem autobiografií svého spisovatele. Křivka autorova myšlenkového vývoje a výboje je opsána jeho životním osudem a osudem jeho města a země. Zakládaje v dubnu r. 1899 časopis *Die Fackel* (*Pochodeň*), Karel Kraus neměl přílišných literárních intencí. Oč mu tehda šlo, byl boj proti korupci, a náměty jeho článků a statí jsou po větce lokální. Ale poněvadž tou lokalitou byla Vídeň, hlavní město velké evropské říše, Krausova temata mají dosah mimolokální, ano, evropský. *Pochodeň*, která zprvu sdružovala řadu významných přispivatelů (mezi nimi Strindberga, Oscara Wilda, A. P. Čechova, Heinricha Manna, Wedekinda, Stanislawa Przybyszewského a z českých autorů Machara, F. Langra a Otakara Fischera), se pozvolna přeměnila z časopisu v cosi jako deník spisovatelův. Polemický a antikorupční charakter prvních Krausových článků jest už trvalým předznamenáním jeho díla. Jen předmět jeho útoku a stupeň jeho rozhorlení se mění. Nic mu neunikne. Nepolemisuje s jednotlivci, nýbrž s typy. Kraus trvá na svém právu "přecenit význam i té nejbezvýznamnější figurky a využít jejích zvláštností tak, aby sloužila k formulaci typických rysů." Jeho polemikám bylo vytýkáno, že se často zabývájí maličkostmi, a Kraus sám říká, že rád dělá z komára osla. Jako Chestertonovi, i jemu je svět vyplněn ohromnými maličkostmi, které mají hodnotu symptomatickou. Jako přispivatel vídeňské *Neue Freie Presse* přišel Karel Kraus v mládí do styku se zákulisím novin a s redakcemi, a to, co spatřil, jej pobouřilo. Prodejnost a sensacechtivost tehdejšího vídeňského tisku a jeho myšlenková mělkost a nezodpovědnost jsou Krausovi dokladem toho, že nejen Rakousko, ale i celá kultura se nachází na propastném scesti. Nikdy před tím a nikdy potom neměl tisk, zejména tisk bulvární, tak nemilosrdně zničujícího odporce, jako byl tento protižurnalistický žurnalista. Poněvadž tedy tisk je Krausovi "nejvražednější zbraní pokroku," bojuje proti němu všemi silami

a všemi prostředky, propůjčuje svým invektivám tu a tam bezmála starozákonní pathos, ironii a rozhorlení, které je nezřídka nespravedlivé. Paradox, kterého tak Kraus dosahuje, má maximální estetický účin. Praví: "Nemít žádné myšlenky a dovéstí je vyjádřiti — tato schopnost dělá žurnalistu."

Protiví se mu "svět konexí, v němž pozdrav a poklona mají větší cenu než přesvědčení a víra, svět, který — neopovrhne-li otevřeně Herkulem, jenž si zbytečně stěžuje život — podezřívavě pátrá po jeho motivech a ptá se: co máte proti Augiášovi?"

"Obsáhlé vzdělání — praví jinde — se podobá dobře zásobené lékárně; není však záruka, že se proti rýmě nepoužije cyankali."

Soudnictví, společenské morálce a vztahů mezi pohlavími věnoval Karel Kraus celou knihu nazvanou *Mravnost a kriminalita*. Každé porušení nestrannosti soudů bylo Krausem registrováno a pranýřováno. Tak zvané mravnostní procesy měly v něm příkrého odpůrce a lidé chudí a nuzní velkého zastánce. Jeden z jeho aforismů na toto thema zní: "Mravnostní proces je cílevědomým vývojem od individuální k všeobecné nemravnosti, na jejímž temném pozadí se přímo zářivě vyjímá prokázaná vina obžalovaného." V mnohém ohledu byl Karel Kraus spojencem jiného kritika rakušáctví, profesora Tomáše Masaryka, s nímž měl přímý styk během zářebného procesu v r. 1909.

Jedním z nejzajímavějších a nejzáslužnějších temat Krausových je oblast lidských nervů a citů, oblast, které si spisovatelé před ním nevšimli, a která má svůj zvláštní význam v dnešní době, kdy diktatury usilují státi se pány lidských soukromí a lidských myslí. Kraus byl přesvědčen, že kromě občanských práv existuje i cosi jako práva nervů, a že tato práva jsou důstojnou záležitostí, již je nutno se zastávat. Karel Kraus zprvu bojoval proti všem drobným obtěžovatelům denního velkoměstského života, jako jsou pouliční hluk, neodbytná dotěrnost reklam a prodavačů, nezdvořilost průvodčích a podezřívavost policistů, ale jeho předmět se mu rozrostl a obsáhl posléze problém soukromého života v jeho celosti. Krausův boj se stal obranou lidských hodnot proti ornamentu, kulise a lži.

Autor paradoxů a aforismů — bud' me si toho dobře vědomi — je neskonalé více než vtipálek nebo nespokojenec. V době rozkolísaných měřítek zůstává Karel Kraus důsledným zastáncem absolutních hodnot. Zásada *de gustibus non est disputandum* se mu zdála být deklarací mravního bankrotu. Zřetelněji než druzí byl si Kraus vědom bytostného spojení mezi

zneužitím jazyka a zneužitím lidských myslí a duší. Estetický soud je mu zároveň soudem mravním. Kde se rozmohla fráze a klišé, tam byla oslabena myšlenková a vnímací schopnost. Kde byla oslabena soudnost, tam zmizel i smysl pro proporce v oblasti politické a mravní a otevřela se cesta zlu, které se nepozorovatelně vrší. Karel Kraus trvá na tom, že jeho pesimistický základní tón není věcí osobní libůstky nebo předpovědi, nýbrž výslednicí existujících skutečností a fotografickým citátem reality. "Mým náboženstvím — říká ve stati nazvané *Apokalypsa* — jest věřiti, že manometr ukazuje na 99 stupňů."

"Byli jsme s dostatek komplikovaní — čteme jinde — abychom zkonstruovali složité stroje, ale jsme příliš primitivní, abychom se jimi dali obsluhovat. Praktikuje provoz světa na úzkokolejných drahách mozkových." "Představivá mohutnost zmizela; básník nemůže existovat tehda, když se stal básníkem reportér a když stát nemá dost fantazie, aby zavedl poslední daň, která by byla jakýmsi východiskem a při tom početným pokusem, vytlouci kapitál z duchovní bída: daň na fráze."

Nesoulad mezi slovem a substancí jest jedním z hlavních komposičních principů Karla Krause. Poukaz na nepřesnost, nejapnost nebo nepřeknost slohu je mu téměř tolik, co odsudek původce takového slohu. I čárky, pomlky a středníky nabývají u Krause na významu. Vídeňský hudební skladatel Ernst Křenek vypráví, jak zastihl Karla Krause při jednom z jeho pověstných interpunkčních problémů. Mluvílo se o bombardování Šanghaje Japonci a Karel Kraus prohlásil: "Vím, že je to všechno zbytečné, když hoří dům nad hlavou. Ale dokud je to možné, musím to dělat; protože kdyby lidé, kteří jsou za to odpovědní, dbali, aby všechny čárky byly na svém místě, Šanghaj by nebyla v plamenech."

Řeč a sloh jsou mu kategorie mravní. Práví o tom toto: "Morální výtěžek jazykozpytu spočívá v duševní kázni, která stanoví nejvyšší míru odpovědnosti vůči jedinému statku, který může být porušen bez trestu, totiž vůči řeči. Tato duševní disciplína se nadřadí tomu, aby nás naučila účtět k všelikému jinému lidskému statku." Krausovy exkursy na námět řeči a slohu přesahují ovšem rámec všeobecných poznámek a kritik. Jeho příležitostné stati a glosy k problémům gramatickým, stylistickým a etymologickým patří ve své úplnosti k nejvýznamnějším jazykovým příspěvkům německým své doby. Kraus-stylista byl také inspirátorem předních spisovatelů českých. Karel Čapek podal ve sborníku na počest Krausových šedesátin toto vyznání:

“Učil nás číst; je největším učitelem čtení, jaký kdy byl. Učil nás luštit potíštěný papír, jako by to byly nápisy v neznámé řeči; učil nás odhadovat smysl i nesmysl tištěných slov, jejich protimluvy, jejich strašlivý automatism. Každý, kdo prošel školou červených sešitků jeho *Pochodně*, absolvoval, řekl bych, kurs morální filologie; byl veden k tomu, aby rozeznával lež, která už není ve vědomí, nýbrž ve slovech; zjišťoval korupci ducha, která se projevuje v korupci řeči skrze fráze; aby pochopil vzpouru slov, která se stala pány lidí, učinila z jejich instinktů zásady a nahradila myšlení pouhým mechanismem slovních obrátů. Karel Kraus se pokusil osvobodit lidstvo od *poslední* a nejhorší, protože anonymní tyranie: od tyranie veřejných frází. Ale na to nestačí život jednoho člověka, i když ten člověk je Karlem Krausem. Kromě toho nás učil psát. Učil nás slova ovládat, jako se ovládají divoké bestie. Kde vládne duch, musí slova poslouchat. V době, kdy v literatuře i v politice nastala nálada rozpoutaných slov, je Karel Kraus nečasový a při tom nejvýš aktuální jako hlas minulosti a budoucnosti zároveň.”

Většina prací, o kterých jsme se zmínili, byla napsána před první světovou válkou. Soubor díla z těchto prvních 15 let Krausovy tvorby sám by zajistil spisovateli přední místo v literárních dějinách. Kniha esejí *Mravnost a kriminalita*, *Čínská zed'*, *Literatura a lež*, dramata jako *Oblačný Kukačtn*, *Nepřemožitelní*, sbírky veršů a epigramů, soubory aforismů *Sentence a protimluvy*, *Pro domo et mundo a V noci* jsou jen zlomkem Krausovy tvorby avšak zlomkem prozrazujícím lví spár velké tvořivé osobnosti. Jeho přebásnění Shakespearových *Sonetů* a adaptace jevištních děl Nestroyových, Offenbachových a Shakespearových jsou kulturním počinem prvního řádu. Byl působivý přednášeč svých prací a jeho recitační činnost jej mnohokrát zavedla do měst jako Paříž, Praha, Bratislava, Brno a Karlovy Vary.

První světová válka je svědkem vrcholného výkonu Krausova. Monumentální drama *Poslední dny lidstva*, napsané a uveřejňované s nasazením značné odvahy během války, je tragédií, reportáží, filosofickým traktátem a úzkostným výkřikem zároveň.

Pruský militarismus a rakouská dekadence, jejíž lidské i nelidské hrůzy nám Karel Kraus ukazuje, jsou zde odsouzeny tím, že se odhaluje jejich absurdnost. Ale nejsou odsouzeny jenom centrální mocnosti a není odsouzen jen svět důstojníků, válečných dopisovatelů a keřasů. Karel Kraus pracuje s daleko hlubší teorií přičinnosti. Jeho hlavní these by se dala vyjádřit přibližně takto: Kdyby naše představivost byla bývala schopna předejmut byt' i jen jednu hodinu válečných hrůz, nebyly by se bývaly uskutečnily.

Krausovým dramatem procházejí dvě postavy, jejichž dialogy osvětlují mnohé z vlastního děje. Jsou to optimista a pesimista, z nichž poslední jest kryptonymem autorovým a tlumočí jeho vlastní názory. Optimista není nikterak karikován, nýbrž zůstává pesimistovi-Krausovi inteligentním partnerem v rozhovoru. Co tlumočí optimista, jsou začasné názory úvodníků a t. zv. patriotů. Optimista je většinou klidný a vyrovnaný, kdežto pesimista je zoufalý. Optimista vidí stále dvě stránky na každé věci, kdežto pesimista hledí přímo a nešilhá.

Jedním tahem pera dovede Karel Kraus vykouzlit na velmi sevřeném prostoru celou scénu a evokuje tak celý soubor plastických představ. Příkladem stůj scéna 53. pátého dějství:

"Liduprázná ulice. Stmívá se. Najednou se vyříti ze všech stran postavy, každá se štosem potišťeného papíru, bez dechu, korybanti a menády, pobíhají po ulici sem a tam, šílí a zdá se, že vyvolávají nějakou vraždu. Výkřiky jsou nesrozumitelné. Hlášení některých znějí jako sténání. Zní to, jako kdyby se z nějaké hluboké šachty těžil žal lidstva:

'-dání!-! štnídání!-! áší ání!-! ávy branné moci! rávy!-! zprávy! —šnivydání! —áštní vydání! dání!-! šní ání!-! -ání!-! ní!-!'

Postavy mizí. Ulice se vyprázdnila."

Satirická radikálnost *Posledních dnů lidstva* dosahuje vrcholu v pasážích, kde Kraus portrétuje novinářské "umělce a inženýry lži," "opancéřované penězoměnce," básníky ve službě zbrojnošů a členy generálních štábů. On, jenž předpověděl konec Rakouska a jenž upozornil na cestu do záhuby, kterou vilémovské Německo nastoupilo s jistotou náměšičníka, se stal svědkem mnohem pokročilejšího rozkladu. Jeden z jeho zahořklých aforismů bezprostředně po válce zní: "Žádost spojenců o vydání německého dělostřelectva je pošetilost. Logickou by byla žádost o vydání německého světového názoru, a ta je nespílitelná."

Ironická skepse a satiričnost Karla Krause jest pouze obranným gestem citlivého umělce, hluboce věřícího v prozřetelnostní řád věcí. Podle jeho soudu je však ten řád nesmírně vratký a ke zlému nakloněn. Optimistům, kteří věřili, že nás světová válka a její výsledek uvedly na sám práh nové éry, Kraus pokazil radost tvrzením, že nestojíme na prahu nové doby, nýbrž přede dveřmi posledního soudu. Když přišel v Německu k moci Hitler, věděl Karel Kraus, že nacismus přivodil konec jeho satirického světa. Jsou meze, za které se satira nepouští. V roce 1919 pověděl o *Posledních dnech lidstva*,

že jeho satirické invence byly pouhými citáty toho, co se během války událo. Hitlerovo Německo obrátilo tuto situaci naruby: zde diktátorovy činy a řeči citovaly v neuvěřitelném přehánění výmysly a obavy satirika. Tam, kde skutečnost měla podobu nadmuté lži, byla pravda nevyslovitelná a satira pokulhávala za realitou. Z těchto důvodů a z obavy, aby jeho protinacistická činnost publikační nezpůsobila pronásledování jeho židovských souvěrců hitlerovci, Karel Kraus psal málo. Článek "*K Hitlerovi mi nic nenapadá,*" který byl úvodem ke knize *Třetí noc Valpuržina* vyšel po druhé světové válce, byl deklarací satirika žijícího ve světě, jenž překonal i tu nejdůležitější satiru.

Čteme-li Karla Krause, od jehož smrti uplynulo v červnu 25 let, stále znovu a znovu, obdivujeme se slohu, kterým jsou jeho knihy psány. Kouzelně lehká forma krausovská sama je počátkem v období nadprodukce nepečlivých stylistů, pokoušejících se zastřít nedostatek jasných myšlenek kouřovou clonou frází. Nejpodstatnějším výtěžkem z Krausova díla je však jeho mravní neúplatnost a myšlenková důslednost, vlastnosti, které v každé době vedou k definitivním poznatkům a jistotám. Krausovi čtenáři shledají, že jeho nepřítelem nebyl jen diktátor, nýbrž diktatura, a ocení, že našemu dnešnímu odporu proti komunismu přispívá Karel Kraus vším, čím přispívá věci lidského soukromí, lidských nervů a citů, věci veřejné mravnosti a poctivosti a všemu, co dělá z našeho krátkého života na této zemi život teplý, vlídný a lidský.

Ovšem pak nelíbilo se mi, když jsem marnost věci té poznal. Nebo častokrát smutný se hláhol rozcházel, že se kormoutili všichni; po chvíli však zazněl jiný, a byl z strachu smích. Opět některé píšťaly zvuk tak libě zněl, že všichni výskali a plésali, a hned se proměnil aneb utišil aneb v smutné škřipání obrátil, tak že, kdo se jimi spravovali, ledakdy se ledačemu daremně těšili, ledačehož děsili, an to v dým bylo. Bylo se tedy čemu zasmáti, že lidé každého větru zavanutí žáliti se dají.

Jan Amos Komenský — Labyrint světa — Z kapitoly "Poutník mezi novinaře trefil".

Don Quichot — moderní a věčný

Petr Den

Jedenáct měsíců v roce čtu nově vydané knihy nejmodernějších spisovatelů, chodím na výstavy nejavantgardnějších malířů, poslouchám elektro-nickou hudbu a — krátce a dobře — honím se za novými a novými sensa-cemi. V jediném však měsíci v roce, v době svých prázdnin, které by vždycky měly být také dovolenou od přítomnosti, vracím se do minulosti staré a známé, do minulosti, která nemusí znamenat jen odpočinek, nýbrž také pohodu a laskavý pohled na svět. Jedním slovem o prázdninách každý rok na své samotě na osiřelém jezeru ve státu New Hampshire, který mezi všemi kypícími a nervosními Spojenými státy americkými jako by pomalu usínal ve svých hlubokých lesích, čtu jeden známý starý román. Čtu jej znovu, právě proto, že jej znám, protože jeden z dvanácti ročních měsíců nechci být turistou, štučím se po cizích literárních nivách, nýbrž pout-níkem, který se aspoň jednou za rok vrací domů. V posledních několika letech četl jsem tam — nevím už po kolikáté — anglickou "Malou Dorit-ku," francouzského "Otce Goriota" a vloni "Vojnu a mír." A zjistil jsem při tom, že Amerika je podivuhodná zem: má stejně daleko či stejně blízko k velikým spisovatelům ruským jako k francouzským nebo anglickým, neboť všichni stejně patří do její literární minulosti, do jejího podivuhodného kulturního spektra. U nás v Československu Tolstoj, Balzac nebo Dickens jsou příslušníky jiných národů. Zde v Americe jsou především tvůrci jedné evropské tradice, již Amerika žije a dýchá. A k níž přidává nové barvy a světlá.

Pro exulanta se vracet k starým románům je trochu jako se vracet domů. Dovede-li ještě číst, může v nich prožít všechna uzrušení takových návratů. Dovede-li číst, nachází v nich mnoho nového, čeho si dříve neušiml. Může v nich vidět, zda od těch dob, kdy je četl po prvé, po druhé nebo po třetí, trochu zmoudřel — nebo jen zestárl. Zestárl-li, přestává již plakat nad osudem Malé Doritky a divoká Nataša ho už neokouzluje. Zmoudřel-li trochu, pak v starých mistrech dovede nalézt pravdy, které nestárnou a jež přehlédli, když byl mladší.

O prázdninách, které právě uplynuly, jsem podle svého receptu zase četl Don Quichota. Znovu, jako kdysi, jsem se obdivoval onomu obdivuhodnému dialogu mezi duchem a tělem, mezi idealismem a materialismem, mezi rytířem Smutné Postavy a jeho věrným zbrojnošem Sanchem Panzou. A zas jsem si znovu užděnil, že v těch prvních sedmi kapitolách, v nichž náš potulný rytíř se toulá bez svého druha, Don Quichot není ještě Donem Quichotem — právě tak, jako hloupý sedlák Panza, hádající se ve své vsi se svou Terezou, není dosud nesmrtelným pytlek přísloví, nesmrtelným představitelem lidového zdravého rozumu, podle kterého byl modelován i náš český Švejk. A znovu jsem si řekl, co z našeho Švejka mohlo být — v roce 1938 i v roce 1948 — kdyby jeho pánem byl — Don Quichot a kdyby nebyl býval tak opuštěn, jako byl! Neboť jako nemůže být pán bez zbrojnoše, tak nemůže být zbrojnoš bez pána. — A jako Don Quichot tak často potřeboval, aby lidová praktičnost a přizemnost ovázala jeho rány po bití, které si svým idealistickým bláznovstvím zasloužil, tak Sancho Panza potřeboval snílka, který mu maloval krásy vysněného ostrova, neměl-li jako sedlák shnít na hromadě materialistického hnoje. Cervantes ve svém románu ukázal, že idealismus a materialismus jsou dvojčata, která se beztravně nemají rozejít. A běda národu Švejků, který vyžene ze svého středu Don Quichota, jenž pak musí jako Rytíř Smutné postavy, jako exulant, bloudit pěti zemědělskými světy! Takový národ je nešťastný a smutný — tak, jako je smutný pražský dav v ulicích a v tramvajích, viděný očima skoro všech náhodných turistů, zavítavších na pár dní do Prahy.

Tohohle všeho jsem si všiml již při minulých čteních Cervantesova románu. Tentokrát jsem našel více. Našel jsem, jak postupně se blázen Don Quichot ve styku se svým zbrojnošem umoudřuje, a jak přizemní Sancho Panza pomalu počíná snít. Jak materialista postupně začíná věřit ve svůj ostrov, na kterém bude guvernérem, a to pevněji a neústupněji, než Don Quichote věří v krásu a v urozenost své spanilé Dulciney z Tobosy. Je slavná kořist

bláznivého rytíře opravdu Mambrinovou přilbou nebo jen lazebnickou misou? Není obojím — podle toho, kdo a jak na ni hledí? Nemá každý z nás v ruce konec konců to, co v ní chce mít?

Na prašných cestách kraje de la Mancha Don Quichot jede — pamatujete se, jak naši divnou dvojici maloval Daumier? — vždycky o několik koňských délek napřed před svým zbrojnošem — jak se sluší a patří. Jede na svém kostnatém vysokém koni, a za ním se valí Panzův oslík, věrně se držící ohonu Rocinanta. Vždyť Sancho Panza by byl zůstal doma pod peřinou se svou hubatou Terezou, kdyby nemohl a nesměl jet za někým! A Don Quichot jede, jede neúnavně od hospody k hospodě, od dobrodružství k dobrodružství, od výprasku k výprasku, za svou ideou, za ideou všech potulných rytířů, za svým bojem za osvobození všech utlačovaných, za spravedlností vdovám a sirotkům, za ideou, která má krásné jméno "Dulcinea del Toboso," a jejíž tvář je půvabnější ve snech, než ve skutečnosti.

A boj, který náš bláznivý rytíř vede, není dnes méně důležitý a méně bláznivý, než za časů rozkvětu potulného rytířství. Není Don Quichotův boj s větrnými mlýny věrným předobrazem marného boje člověka proti mechanické a technické vědě, která sice dovede jako ta lopatová křídla větrných mlýnů točit s člověkem kolem zeměkoule, nedovede však zaříditi, aby v jednom městě, třeba v Berlíně, člověk směl navštívit svou nemocnou matku z jedné ulice do druhé? Nejsou ještě dnes — jako na příklad v Československu Masaryk — lidé kamenováni a není po nich házeno blátem jako po Don Quichotovi, když rozbil řetězy vězňů, vedených na galeje, jen proto, že je osvobodil? Nehraji si ještě dnes mocni tohoto světa — na příklad svou hrou na odzbrojovací konference — s malými důvěřivými lidičkami tak, jako si věvoda a věvodkyně tropili šašky ze Sancha Panzy, když mu na chvíli namluvili, že je pánem neexistujícího ostrova?

Don Quichot bojuje za neuskutečnitelné ideály potulného rytířstva. Ano, avšak čím dále jsem se s ním letos o prázdninách kodrcal na jeho herce, která byla kdysi komoněm, tím jasněji jsem si uvědomoval, jak už přede mnou na příklad Salvador de Madariaga — že Don Quichot ve všech svých pošetilých dobrodružstvích vlastně bojuje za jediné — za Pravdu. Pravda je vždy před námi, před hubou našeho koně, a jeví se vždy nejdříve oněm, kteří jsou tak bláznivi jako náš Rytíř Smutné Postavy. Je jediná — jako jediná a jedinečná byla Dáma z Tobosy. A přiblížíme-li se jí příliš, tu osklivý čaroděj Merlin ji začaruje do ploskonosé venkovské holky, ji, jejíž oči svítily jako smaragdy a jejíž šije byla úbělnější než ple-

tence perel, které nosila. A pravda, která byla tak krásná a jediná před námi, za námi se změnila do tuctu lidových přísloví a říkánek, které si jedny druhým odporují, a které Sancho Panza za Don Quichotovým koněm sbírá do svého pytle lidové moudrosti . . . shýbaje se se svého osla. A jeho pán hladový a uprášený, jede dál a dál, aby Panzové vůbec měli co sbírat a čím žít. Neboť moudrost všech Švejků světa se živí jen bláznovstvím snů.

Snad nejsem ještě docela stár, musím-li se přiznat, že nad poslední kapitolou Don Quichota jsem si zase — jako když jsem byl mlád — málem zaplakal. Nikoliv proto, že v ní náš udatný rytíř zemře, nýbrž proto, že v ní zmoudří. Nebo, lépe řečeno, že zemře, protože zmoudří. Neboť zmoudřelý Don Quichote už není Don Quichotem, nýbrž praobyčejným Alonzem Quichánem, kterým byl, než začal číst rytířské knihy, ubohým Alonzem, který se na smrtelné posteli Cervantesovi omlouvá, že svým bláznovstvím mu dal podnět k napsání tolika nesmyslů . . .

Avšak div divoucí! Když Don Quichot umřel a Alonzo Quichiano umírá, protože neumí žít bez bláznovství a ideálů, stejně jako někteří nečetní exulanti neumějí žít bez psaní a vydávání českých knížek, prosaický malý svět kolem umírajícího se mění a roste: vesnický farář nabývá velebnosti biskupské a hubatá hospodyně běže na sebe tvárnost nejvyšší kastelánky velkého hradu. A jako dříve zaplivané jizby síňních krčem se Don Quichotovi měnily v komnaty vévodských zámků, tak nyní se nám bláznům, zdá, že chudá světnice, v níž náš zmoudřelý rytíř umírá, se pokrývá drahocennými koberci a damašky, a že jeho rozbitá a zrezavělá zbroj, ležící v koutě, začíná svítit zlatem jako zbroj největšího z potulných rytířů Amadise nebo samotného Cida. A chce se nám kleknout s pláčem k loži umírajícího a jako Sancho Panza zavolat na svého pána, aby neumíral, protože je dost hloupý a smutné dát se zabít od jiného, nejhloupější a nejsmutnější však je zemřít sám — jen tak pro nic a za nic. A jako zdrcený Sancho také mu chceme radit, aby zase sedlal Rocinanta, vždyť přece Dulcinea někde v dálce žije a čeká na svého rytíře . . .

Dá-li Panbůh, napřesrok zase pojedu do chaty na jezero v New Hampshiru, a zase si s sebou vezmu jeden starý román, abych v něm hledal věčně mladé pravdy. Nebude to však už Don Quichot, bude to román jiný. Už proto, abych se zařídil podle posledních slov umírajícího zmoudřeného rytíře, podle kterých mladí ptáci — jako mladé pravdy — se nezdržují v hnízdech loňského roku.

Kritické poznámky

PŮLNOČNÍ PACIENT EGONA HOSTOVSKÉHO

(Román. Vytiskla a vydala Universum Press Company v New Yorku. Obálku upravil M. Šašek.) *Perspektivy* mají povinnost referovat o tomto románu i z jiného důvodu než jen proto, že jej vydala jejich vydavatelka, čímž splnila náš dluh k *Půlnočnímu pacientovi*, který po tolika vydáních v cizích řečech u ní konečně vyšel v originále, to je česky. *Perspektivy* mají povinnost o něm referovat, protože tento román — jako téměř všechna díla Hostovského — líčí a ze všech stran prosvěcuje bídu exulantství a jeho důležitého místa v dnešním světě. A čtenář prvních dvou sešitů *Perspektiv* již jistě pochopil, že tento časopis, který si hned na prvních stránkách prvního sešitu ocitoval slovo Saint-John Perse " . . . Honore, ô Prince, ton exil!", se chce věnovat oslavě lesku, ba slávy, exilu, to je chce ukazovat na líc mince, jejíž rub je znovu a znovu prokreslován Hostovským. Neboť co jiného je *Půlnoční pacient*, než jen jednou smutnou a zápornou kapitolou věčného vztahu mezi člověkem a společností, mezi věčně nemocným pacientem,

který podvědomě — asi tak, jako všechny postavy starých i nových existencialistů — hledá svého lékaře?

Hostovský se v tomto románu dívá na dnešní svět zřením člověka, pozorujícího rozčilující a marné hemžení se virusů v elektronickém mikroskopu. Vidí v něm stále nové a neznámé tvary, obyčejně hrůzné, kterým rozumí jen z části, jež však jako literární výzkumný vědec poprvé fixuje a zachycuje na fotografický papír. Viděné a zachycované tvary nejsou ještě vědecky popsány a rozříděny, lidé, které Hostovský líčí, jsou současně lékaři i pacienti, špióni i špehovanými, blázny i opatrovníky bláznů, jsou jen dalším zvětšením starých nehrdinských hrdinů Hostovského, jsou jen ještě zvětšenější fotografií všech jeho lidí, hledajících byt, jeho žhářů, profesorů Körnerů, jeho ztracených a jeho početných černých tlup, kterými zabydlil celou zemi. A ti čeští a židovští emigranti, kteří procházejí jeho posledními romány, *Dobročinným vešlákem* a *Půlnočním pacientem*, jsou jen novou inkarnací postav, o nichž psal už doma, protože jeho hrdinové a sám Hostovský byl, je a bude exulantem od svého narození do své smrti, exulan-

tem, který je sám nervosní ladičkou, chvějící se věrně všemi záchvaty naší alergické doby. Proto čtení románu Hostovského se podobá namíření mikroskopické čočky do vlastního nitra, proto čtení jeho románu je jakousi první fází moderního zpytování svědomí.

Kdy už konečně se nalezne tolik českých čtenářů ve svobodném světě, kteří od svého svědomí neutíkají, aby se mohlo vydat i Hostovského *Generální spiknutí*?

Petr Den

PŮDORYS ŽIVOTA

Každá doba má své legendy a své mýty, jimiž rýsuje na dně vědomí a podvědomí svých součastníků půdorys svých katedrál a nadějí. Bylo odjakživa úkolem básníků a filosofů pokoušet se o poznání silových čar lidské existence ponořené do času, zakleté do tajemných rovnic legend a ság, a hledat v nich ono skryté jádro, jemuž jsme dali jméno pravda. František Listopad zůstal věren odvěkému básnickému poslání i svým filosofickým esejem *Tristan čili zrada vzdělance*, který vyšel česky ve Vídni 1954, a který nyní vychází v portugalském překladě: *Tristao ou a traicao dum intelectual*, — Porto, Editora Sousa-Almeida, 1960, stran 60.

Snadno uhadnete, že esej je psán v myšlenkovém klimatu existencialismu. Svět jevů, svět naší soudobé společnosti s její oficiální a konvenční filosofií, morálkou, hygienou a farizejským znetvořením náboženských hodnot, je svět smutný, nepravý a nicotný. V tomto lživém řádu, který si činí náivní nároky na konečnou platnost a vylučnou, neměnnou pravdi-

vost, mladé a po živé skutečnosti dychtící srdce trpí úzkostí. V zamotaném vřesovišti a v chaotickém útěku jevů není vidět pevný bod. Je slyšet jen nesmyslnost všech věcí — nebo toho, co se za věci vydává — od začátku až do konce, Tristanovský intelektuál odhaluje záclonu této nesmyslnosti, měří odvážně a klidně nahodilost a konečnost své existence a existence všeho, co jej obklopuje a s čímž se stýká; sestupuje až na dno, k zapomenutému půdorysu a rovnici svého lidského bytí. Toto tristanovské gesto se zdá většině dvorních filosofů a zákoníků neodpustitelnou zradou na stanoveném a obroušeném řádu. Ve skutečnosti však odvěky Tristan, vzdělanec, klerik . . . nedělá nic jiného, než jedná důsledně, a uskutečňuje věrnost ke svému poznatému osudu. Na rubu beznaděje se rodí a roste naděje. První, pravá věrnost tkví v tom, aby člověk zrazoval lež a přetvářku — aby se stával a stal tím, čím je; nikoliv tím, čím se jeví ve zkřivených zrcadlech smutných a vydrancovaných ideologií. Básník Listopad zahlédl půdorys lidské existence a zachytil se svým srdcem o jeho cíp, ranil se touhou po věcech a jejich pravdě. Tropí si šašky z předposledních jistot světové maškarády a odmítá klanět se modlám. Nechce se sklonit ani před Bohem, protože tragickým omylem jej doposud pokládá za slovní obrat přikrývající naší existenciální rozpačitost. — Tristan osvobozuje nejdřív svou existenci od tretek plesnivých, pavučinových ideologií a magických formulí. Neení pochyby, že zrak hledající čistotu skutečnosti a toužící po světle, zahlédne v půdorysu svého osudu a v zrcadle své Isoldy TOHO, KTERÝ JE, bez antropomorfních okras a racionalistických šifer.

Tristanova cesta je tvrdá, dlážděná smutkem oděným v ironii; je to cesta samoty; boj holýma rukama, začínání od nuly; Listopadův Tristan zahlédl směr. Nepoznání, že před ním a kolem něho jdou ti, kteří jako on nemohou žít ve světě strážidel. I oni nesou v sobě nikoliv geometrický obrazec nerýsovaný inženýry lidských duší, nýbrž podobu Prvního a Posledního, Alfy a Omegy. *Paž*

"ABYCHOM BYLI ZASE JEDNOU PROSTÍ . . ."

Paměť je obranou lidského ducha proti morovému času. Je to síla proměňující minulost v přítomnost, to co už není v to co je. Vzpomínat neznamená tedy jen vracet se do neživé minulosti a utíkat před tíživou přítomností. Dokonalá vzpomínka, existenciální a skutečně lidská, zpřítomňuje minulost, obohacuje se jí, tříbí jí své dny i skutky a prohlubuje tak individuální a společenský osud. Obohacení a umytí dějinami stojíme pevněji v přítomném zápase, hledíme odvážněji do budoucnosti, která se valí proti nám z neznáma. Tyto myšlenky ležely někde hluboko na srdci Petru Denovi, když psal na Manhattanu své vzpomínání na babičku Babetu Bůvovou (Radost ve Veselí, — Řím, Křesťanská akademie, edice Vigilie, svazek 16, 1960, stran 77). Denovo vzpomínání je prohráno láskou k nadčasovým hodnotám, které nesou náš osobní a národní život. Je také ovšem prostoupeno nemalou lítostí nad našimi hříchy a nad našim zapomínáním. Denovo však nezoufá nad člověkem ani nad svou vlastí protože ví o zdravých kořenech a bohatých pramenech síly a mládí, ob-

jevených už jednou naší tradicí a znovu objevovaných i dneska. V době, kdy ztrácíme úsměvy a spojení s Bohem, s lidmi, se sebou, s přírodou, je dobré vědět něco o spolehlivé, prosté a zdravé tradici našeho lidu, našich předků, jak o nich víme od Boženy Němcové a jiných našich klasiků, jak ji třeba vyklíčil i Franz Werfel ve svém románu *"Zpronevěřené nebe"*.

Denova křehká a útlá knížka není roztočeným pohledem zklamaného a pesimistického starce od navždy odumřelého a neopakovatelného českého baroka a romantiky. Domnívám se, že Den tu hledá koneckonců spolehlivou osu lidského života a onen střed bezpečnosti, který by nám opět umožnil radovat se v době planetárních letů a v čase exilů. Neměli bychom se posmívat baroku a romantice. Prozatím jsme nevytvořili něco lepšího a ušlechtilějšího. Náš úkol leží teprve před námi, a teprve až vyrostou z nás takové postavy jako byl továrník Bůva, bude naše kritika přesvědčivější. Teprve až stvoříme soulad mezi kázni a svobodou, až zase budeme milovat přírodu i Boha, až se nebudeme bát ani života ani smrti, až naše společnost bude nejen Martou ale i Marií, až budeme prostí, ale i hlubocí, pak se budeme moci měřit poctivě se svou národní tradicí, a nečervenat se studem nad promarněnými příležitostmi.

Osobní a národní život, jak jej autor načrtl ve strohé zkratce svých vzpomínek, není přesládlou idylkou zaslých dobrych časů. Je to spíše ozvuška růstu, práce, nadšení, ale i bolesti, tvrdosti, rozporů a hledání. Denovo dílko vyznívá jako chvála českého člověka, nad nímž netřeba zoufat v těchto dobách zkoušky.

Paž

Revisionism and its Liquidation in Czechoslovak Literature

1957-1960, od dr. Antonína Kratochvíla, je název druhé části "Notes and materials to the development of czechoslovak literature under communism", které vydává Československý zahraniční ústav v exilu. Litografovaný sešit o 65 stránkách obsahuje analýzu méně či se poměru československé literatury k vládnímu režimu v Československu, analýzu velmi přesnou a skvěle dokumentovanou, takže čtenář musí autora prosit, aby se po krátkých obdobích k tomuto důležitému problému znovu vracel. Studie vhodně vybírala originální citáty, které lépe než všechny komentáře osvětlují celou otázku, a předkládá čtenáři dobré překlady zajímavých veršů soudobých českých básníků. Autor sympaticky nevnučuje své mínění, dává za sebe mluvit texty, takže studie přesvědčuje svou objektivností. Zahraniční ústav si zaslouží naše díky za její uveřejnění.

A přece při čtení této studie — která je dokonalejším pokračováním některých minulých, nemohu se ubránit lítosti, za níž autor přirozeně nemůže. Lituji, že se ve svém exilu zabýváme jenom tímto poměrem mezi literaturou a komunismem, a málokdy se povznese na to, abychom posuzovali soudobou českou literaturu prostě jako umělecké projevy, horší nebo lepší. Chtěl bych, aby naši literární historikové neposuzovali třeba básně Mikuláška nebo Miroslava Holuba jen jako péšáky v boji mezi literaturou a komunismem, nýbrž aby čtenářům řekli, co o nich soudí jako o samostatných uměleckých výtvorech, a po případě je zařadili do literatury světové. Sledovat vztahy

mezi literaturou a komunismem je ovšem velmi důležité, důležitější však je podrobit tuto literaturu svobodné a hodnotné kritice umělecké, kterou doma nemá. Krátce a dobře, toužím po knize, která by soudobou českou literaturu, doma i venku, konečně zhodnotila jako umění — bez ohledu na to, co znamená politicky. Samozřejmě, že nás musí zajímat, zda naše literatura je komunistická nebo protikomunistická. Více však by nás mělo zajímat, zda je špatná nebo dobrá. A kdyby se dokázalo estetickým rozbořením, že komunistická literatura dobrá není, což myslím by nebylo tak nesnadné, byl by to největší přínos, jaký svobodná kritika by mohla dát našemu literárnímu umění.

Petr Den

TAJEMSTVÍ ŠTESKU

Ve sbírce povídek a románových fragmentů *Krůpěje zaslého času* (Řím, Křesťanská akademie 1960) Bedřich Svatoš znovu potvrdil vyspělost svého vypravěčského umění. Ukázal úžasnou citlivost, již zachycuje děje svých postav, jejich dobré i velké bolesti a radosti, zranitelnost a křehkost jejich osudů. V době, kdy povídka i román se dávají očarovat filosofickou spekulací, a umění je jím skoro jen záminkou pro vyjádření kréda autorů, Svatoš si uchoval, řekl bych, přímo virtuózní cudnost před tajemstvím nejhlubších vrstev života a času. Jako skutečný básník je přitahován viděním velikosti a krásy v malých drobných a zaprášených osudech dětí, dospívajících lidíček, stárnoucích sedláků . . .

Svatošovou větou chvěje jakýsi neznámý stesk. Jeho světem vane definovatelná

touha, poznamenaná smutkem, po tom co bylo a co se už nemůže vrátit. Čas se nedá uplatnit jako moderní byrokracie. Tajemný stesk Svatošova umění má hlubší kořeny, než by se mohlo zdát. Ne-ní to stesk toho, komu utíká mládí před očima. Tento stesk pramení z podvědomého, hlubokého poznání světa a lidských životů; rodí se z rozporů mezi sny a skutečností; vyrůstá z tušení, ba z přesvědčení, že v lidském srdci jeze nějaká neznámá trhlina, která nás drtí a vysiluje. Tato trhlina působí, že zamotáváme sebe a své nejčistší úmysly do špinavých pavučin své pýchy, a že své sny prosíváme nedůvěrou — a že se navzájem zraňujeme dobrovolně a přece proti své pravé vůli. Svatoš ví, že i v tom nejtvrdším chlapovi je v jádře jeho bytosti něco křehkého, měkkého, jemného a citlivého. Každá Svatošova postava žije z podvědomé potřeby rozmnožovat dobro a štěstí, a trpí, nemůže-li toho dosáhnout.

Sil.

POKUŠENÍ OSMĚ MÚZY

Očekávali jsme s netrpělivostí druhý Kolářův román, abychom mohli zjistit směr a růst literárního umění u mladého českého autora. Vyšel letos na jaře v Paříži u téhož nakladatele (R. Julliard, stran 287) jako první kniha a nese název: *Le Nouveau Venu*. Myšlenkovou osou nového Kolárova románu je psychologická situace českého exulanta. Musíme říci, že se Kolárovi podařilo vyhmátnout podstatné prvky rozšířeného exulantského typu. — Mladý český intelektuál Tony v tvrdých poměrech prvních exilových zkušeností, v indiferentní cizině a za obecného umírání emigrantského politikářen, odkrývá

v sobě poslední podstatu svého vyhnanství, onu hlubokou, propastnou a neza-hojitelnou trhlinu, která dělí jeho život ve dvě. Železná opona nepřetřela jen evropský kontinent, nýbrž rozpoltila i duše exulantů. Tony pozná, že jedna jeho část, jeho mládí a minulost, vepsaná nesmazatelně do jeho osudu, žije v něm s nezmenšenou dravostí, a hlásí se o své právo. Tony se setkává v Paříži se svou první láskou, Ivou. Toto setkání rozpoutá v jeho duši všechny sny, chiméry a obrazy staré vlasti. Neúprosný tlak přítomnosti je však silnější. Iva je vdaná za Američana. Tonyho zoufalý pokus škrtnout minulost z mapy svého a Ivyna života je předurčen k prohře. Porážka nepřináší příměří, nýbrž zvyšuje napětí a neklid. Rozběsněná strašidla minulosti jsou výzvou pro mladého exulanta. Tonymu zůstává jen jedna víra a jedna naděje. Věří, že svobodnou, tvůrčí činností a prací si nejen vynutí místo v západní společnosti, nýbrž že si vytrucuje opět i svou vnitřní jednotu — že přinutí k ústupu a pak i k zániku vyčerpávající nostalgii — že vymaže ze své bytosti minulost a nebude potřebovat kořeny staré, protože zapustí nové a lepší. Vše nasvědčuje tomu, že se jeho plán zdaří. Má hospodářské úspěchy v Africe. Iva je daleko a její stín se mění v prázdnotu. Posledním krokem k úplné asimilaci a k dokonalému vítězství nad starými strašidly je sňatek s Francine. Tony se cítí absolutním svobodným pánem svého osudu. Vytvořil si jej svou prací, potem, obětí, zapíráním, trucem, odvahou. Zdá se mu, že svou svobodou přinutil k poslušnosti i nutnost, že si vybojoval nejen hospodářskou, nýbrž i duchovní a mravní ucelenou existenci. Těší se tím, že není už

rozdvojen, že přemohl a zahojil svou exulantskou rozštěpenost.

Tony se však mylí. Jeho vítězství je nebezpečnou a krutou iluzí. Přesvědčí se o tom, když se znovu setká s Ivou. Neví, že v Ivě jen svou první lásku; ona mu symbolisuje jednu část jeho života — jeho mládí, minulost, domov, Prahu . . . Její přítomnost probudí opět běsy minulosti. Sny mládí nabudou pevných tvarů. Vše jakoby se spiklo proti Tonymu. Porážená chiméra žije a žene jej do absurdního dobrodružství útěku s Ivou. Dosaď vadní přesvědčení o všemohoucí tvůrčí svobodě se zhroutí jako domeček z karet. Je třeba si přiznat, že naše volby mají meze, a že i danost může a snad i musí být neúprosným zákonem. Patrně ještě nevyrostla na této zemi hojivá jitrocel, jež by zahojila rozdvojené srdce exulantovo. Kolářův Tony ji nezná anebo ji hledá tam, kde růst nemůže.

Kolár viděl dobře psychologický problém. Nedostatek metempirických os mu nedovolil rozvinout do plné hloupy a výšky skvělou tematiku. Zdá se, že se dal svést filmovým uměním, snadností délky a šířky bílého promítacího plátna. Rozštěpenost, svoboda, nutnost, danost, čas, iluze, napětí a hledání jitrocele patří ke stavebním prvkům a ke slohu lidské existence nedá se vidět jen ve dvou rozměrech absolutního povrchu. Filmové pokušení narušilo i charakterové propracování ostatních osob. Ty působí jako kulisy a dekorace. Totéž se dá říci i o popisu Paříže, Afriky a Ameriky. Schematičnost nacházíme i v některých dramatických situacích, dějích a v dialogu. K soudobé filmové a k filmové románové tradici patří ovšem přexponování sexu, scene-

rie ložnic, útěšná inspirace alkoholu, primitivní siláctví a chudobnost vlastní filosofie.

Kolár je nadaný autor. Bylo by škoda, kdyby nepřekonal filmové pokušení svého umění a dal se svést osmou múzou, bezprostředním úspěchem a salonní módou. Skutečné literární umění musí mít větší nároky, musí se potýkat s peklem a s nebem, a musí ve svých slovech a obrazech rozpouštět všechny soli, trestí a kovy skutečnosti.

Sil

VILÉM GRAN EMBUSTERO: ZE ZEMĚ SLUNCEM OSLNĚNÉ

(Vydala litografovaně Edice Sklizeň v Hamburku v květnu 1961, stran 57, cena 0.50). Pseudonym českého autora, posílajícího své povídky z Jižní Ameriky do světa z Caracasu, "Gran Embustero" znamená česky "Velký lhář". A přece jeho vyprávění o divných lidičkách a jejich ještě divnějších osudech ze země sluncem oslněných je plné pravdy. Rozumějte, nikoliv Pravdy s velkým "P", nýbrž malé pravdy syrové a kruté, naturalistické a nemodlené. Každý čtenář, čtoucí jeho povídky, napínavě psané, mohl by si po onom známém lidojedu z pohádek opakovat "Čichám, čichám člověčinu", člověčinu nevonící vždycky pěkně, ale vždy přesvědčivě. Domnívám se, že se s Embusteroých krátkých povídek dovídáme o problémech latinské Ameriky víc, než z některých amerických vládních i nevládních publikací. Autor se umí dívat a umí vidět v dobré literární zkratce napsat. Český literární exil nemusí zoufat, vynořují-li se z něho spisovatelské talenty tak slibné.

Petr Den

VE VLÁDÁCH DRUHÉ REPUBLIKY

od Dr. Ladislava Feierabenda — vydala
Universum Press Co., New York, str. 208,
cena \$ 2.50. Knížka Ladislava Feieraben-
da, ministra ve vládách Syrového a Be-
rana, nám po dlouhé době opět zpřítom-
nila ono údobí našich nejnovějších dějin,
na které neradi vzpomínáme. Tak zvaná
Druhá republika se nám dnes jeví jako
útvár jepiči, nejen pro svou krátkodobost,
ale zejména pro neodvratitelnost konce.
Ti, kteří přijali zodpovědnost za správu
věcí národních se nutně stali správci stát-
ního útvaru předurčeného k likvidaci. V
této souvislosti je snad účelné si připo-
menout, že první vláda Druhé republiky
byla jmenována prezidentem Benešem, a
druhá prezidentem Háchou, legálním Be-
nešovým nástupcem.

Za pokvětnového shonu po vinnících —
mnozí správci Druhé republiky se stali,
spolu s činiteli protektorátními a drob-
nějšími kolaboranty, objektem onoho dru-
hu spravedlnosti, který byl pohodlným
východiskem ze situace, vyžadující ná-
rodní sebekritiku a sebezpytování. Přesto,
že Mnichov se všeobecně uznával za za-
čátek konce, přesto, že vlády Druhé re-
publiky neměly vážné opozice, a přesto,
že nikdo tehdy nepředložil řešení alter-
nativní.

Po více než dvaceti letech dostává se
nám konečně svědectví přímého účastní-
ka. Autor píše s privilegovaného posta-
vení. Po březnu 1939 uprchl do zahra-
ničí a za svého předchozího úřadování
prokazatelně nepatřil k těm, kteří se před-
bíhali v ústupcích vůči Berlínu. Toto
nabývá jisté důležitosti při kritickém vá-

žení oněch pasáží knihy, které nutno po-
kládat za pokus o ospravedlnění jistých
osobností, nepožívajících Feierabendovy
reputace.

Feierabendova výjimečná minulost je bo-
hužel jediným závažným aktivem při his-
toricko-kritickém hodnocení knihy, nebe-
re-li se ovšem v úvahu Feierabendova
věrohodnost, dobře známá jeho okruhu
přátel. Uvědomíme-li si, že tyto vzpo-
mínky jsou prvním a patrně posledním
svědectvím z kruhu vlastních zasvěcenců,
doloženost a přesvědčivost nabývá ještě
větší důležitosti. Čtenář v knize marně
hledá současné dokumenty, potvrzující
Feierabendovy vývody, zvláště ty, které
byly dosud v podrobnostech neznámé. A
i tam, kde by autor mohl pohodlně do-
ložit svůj výklad poukazem na tištěné a
tudíž přístupné dokumenty, nebo alespoň
na historické práce, zabývající se tímž
tématem (na př. Schiefer, Procházka),
čtenář je okázan na autorovo slovo. Je
přítom pozoruhodné, že důkladná zna-
lost německých uveřejněných dokumentů
se dá vycítit na mnohých místech knihy.
Dopisy, uveřejněné v příloze a datované
z let 1956-1960, jsou jen nedokonalou
náhražkou, nepřihlízejíc k tomu, že jsou
celkem neobsažné. Naopak, jejich přítom-
nost se zdá naznačovat, že ona část vzpo-
mínek psaná po r. 1950 je podstatnější,
než autor v úvodu naznačuje. Tyto vý-
hrady jsou však celkem nepatřičné. Zá-
jemci o nejmladší historii musí být vděč-
ní za tento spis, který koneckonců byl
psán "v první řadě pro děti, aby věděly,
až jednou táty nebude".

Přínos Feierabendových vzpomínek je ně-
kolikerého druhu. Zajisté slouží jako pří-
klad kdysi zodpovědným osobnostem, kte-

ré dosud neuznaly za vhodné nás informovat o událostech, jichž jsme byli vzdálenými svědky. Obsahově Feierabend v první řadě potvrzuje skutečnosti, které se prodraly na světlo během posledních nepřiznivých dvaceti let. Jeho klidná líčení styků s Háchou, Eliášem, Beranem a na druhé straně s representanty slovenského separatismu, jednak potvrzují okolnosti už známé, jednak přesvědčivě doplňují obraz, který si mnozí o těchto osobnostech nezávisle už vytvořili. Jako červená nit' táhne se pomnichovskými kapitoly ona bezvýslednost veškerého počínání vládních činitelů, ač i zde Feierabend taktně, a tím účinně, rozlišuje třeba mezi naivním počínáním Chvalkovského a marným úsilím Eliášovým. Autorka mírná a nepřímá kritika (snad s výjimkou slovenských separatistických vůdců) nejde tak daleko, aby předpokládala jiný výsledek než 14. března. Zřejmě mu jde více o kriteria morální, než o kriteria praktické politiky.

Vystižení atmosféry, vládnoucí ve středu tehdejších správců republiky, se zdá mnohem zajímavější, než zprávy o tom či onom detailu. To je právě vlastní výhoda nedokumentované literární formy prostých vzpomínek v nejpravdějším slova smyslu. Až jednou budou přístupny pražské archivy nezávislým badatelům, Feierabendova knížka bude nedocenitelným doplňkem při interpretaci suchého archivního materiálu.

Boris Čelouský

POKORA PŘED NEKONEČNEM

Pokora není zapření sebe sama, své osobnosti. Pokora není podrobení se. Pokora je jen tehdy pravou ctností, přystí-li z vědění a z vědomí, je-li vyvolena jako

protiva zpupnosti. Ctnost nemůže být bezděčná ani okázalá — sice by se rovnala buď tuposti nebo neřesti.

Tak to Petr Den nepíše ve svém *Počítadle*, ale tak já rozumím jeho myšlenkám a hlavně kapitole "Majestát pokory" a "Sokrates neutiká". *Počítadlo* jsou odvázná slova šlechtice ducha na adresu všech, kteří si domýšlejí být povoláni k vládě proto, že jsou atomy davů, proto, že jich je více, proto, že umějí spočítat hlasy ve volebních urnách a zapomenout na počty až do příštích voleb; na adresu těch, kteří, jati strachem z nekonečna, před nímž se cítí maličtí, poněvadž nejsou pokorní, nekonečno zapírají, nemožnou je popřít! Na adresu vzdělanců, "kteří buď ohruňují nos nad vším, co líl udělá, nebo kteří do něho zalézají tak hluboko, aby nikdo je už neviděl a nerozpoznal od ostatních." Zákon vznikl z počítání, poslušnost zákonu je poslušnost mínění většiny, ať již většina zákon dala nebo toliko přijala a jej trpí. Proto Sokrates neuprchl, nýbrž raději zemřel poněvadž "soukromé mínění ani toho nejchytřejšího v politice nic neznamenají, nemají vůbec váhy." Jednota je nekonečno, poněvadž žádné číslo, ani to, jež se nazývá "většina", není možné bez nekonečné dělitelnosti, bez nekonečné řady dalších čísel, jež jsou jedno druhému součtem. A říká Petr Den: "Běda, zachce-li se někomu dosáhnout jednoty bez počítání. Násilím . . . (Zbude mu) odporaná materialistická kaše, pyšníci se svou jednotou mdlé odpuzující chutě, od které se musíme odvracet s hnusem. I tato je lidová, je výrobkem všech, je však výrobkem neumělým, odbytým, výrobkem ležnosti a nikoli práce." A dále: "Vládně-li

lid, vládne vždycky jen jeho většina", to je demokracie, pokorná před matematikou a před Nekonečnem, lidovláda, k níž pomáhati lidu je úkolem vzdělanců-Sokrátů. "Zradíte-li jej však a budete-li v něm naopak rozněcovat rozpory a budete-li ho vésti od jednoty zpět k roztříštěnosti, pak s pádem jeho vlády padnete i vy, příliš chytří! Vy příliš lacině kopte!" Úloha vzdělanců je úloha dramatická, říká Den, neboť musí začít "předvádět lidu konflikt práv božských a lidských a nepřipustit, aby si byl jen minutu mohl myslet, že takového konfliktu už není . . . Mnozí dovedou platit daň lidu. Málomocí a větši . . . platí svou daň jen Bohu. Avšak jen ti největší z velikých dovedou tak počítati, aby dali což je lidového lidu a což je Božího Bohu."

Je řada věcí, v nichž je možno nesouhlasit s Petrem Denem v jeho *Počítadle*, v drobnostech, v menších a méně významných závěrech, k nimž se snad dal svěsti nadšením přímo objevitelským nadšením, jež číší z celého tohoto stodeseti stránkového díla. 110 stránek! Avšak kolik je na nich sneseno vědění ne vyčteného a přepsaného — je to vědění zažité, stvárné, jsou to domyšlené ideje antiky, arabské moudrosti, židovských nauk — všechno převedeno nejen na nekonečno matematické, nýbrž srovnáno s nekonečnem zkušeností až k nekonečnu Víry: "Většina je otázkou víry v jednotící moc matematiky. Vírou se také většina nejsnáze vytvoří. Vírou v nějaké poslání, v nějaký úkol . . . Tvoření dokonalejší, pevnější a méně relativní většiny potřebuje

Nekonečna jako plodícího principu. Potřebuje celé Věčnosti." Všimněte si v tomto citátu kvalifikace Nekonečna jako plodícího principu. To už jsme mimo matematiku — jen jsme se přes ni k pojmu plodícího principu Nekonečna pokorně dopracovali.

Teprve, když jsem po několikerém přečtení *Počítadla* toto pochopil, odpustil jsem Petru Denovi, že jakoby byl chtěl všechny lidské vztahy legalizovat a analízovat jen přes počítadlo. A v tom je ta, Bůh zaplat', Denova nedůslednost, tak překrásně vyjádřena v kapitole "Kůň pro Imama". — "Nehodí se za vladaře ten, kdo se neumí dívat do slunce". Peršané vodili v korunovačním průvodu osedlaného koně pro Imama, lidem vyběhajícího ideálního vládce. Nastolovaný vladař se tím přiznával pokorně k tomu, že nevládne svým, nýbrž Imamovým jménem. A Petr Den připomíná lidu, že jeho vstup na trůn není návrat Imamův na trůn, ale že on, lid, má v čele svého průvodu vést koně pro Imama. Ani lid nevládne svým jménem. Vládne jménem ideálu, ideálem a pro ideál.

Krásná je tato příručka pro vladaře. Škoda, že není přeložena do všech jazyků. Tak jako školáci začínají v prvé třídě se skutečným počítadlem, tak by měli všichni studenti světa odcházet ze studií s *Počítadlem* Petra Dena. Lid by pak jistě "chodil kolem svého vládního pokusu po špičkách a nedupal by, neval, nezavíral a nevěšel." Miroslav Rašín

NEZNÁMÝ ČLOVĚK

od Milady Součkové, Sklizeň svobodné tvorby, 1961. — Milada Součková měla dobrý nápad, který uskutečnila v pásmu vzpomínkových fresek, jež nazvala *Neznámý člověk*: popsat velké události — rok šestašedesátý, rusko-japonskou válku, sarajevský atentát, májový manifest z roku 1918, Masarykův vítězný návrat do Prahy a jiné — tak, jak je tehdy viděl člověk, který v nich nehrál žádnou úlohu, člověk neznámý. Už až příliš mnoho lidí známých tyto události popsal, všichni však, obírajíce se příliš svou rolí, opomenuli tyto události ponořit do správného ovzduší a zachytit atmosféru. Toto zachycení se skvěle povedlo Součkové, a proto její knížka má význam skoro dějepisný.

Neznámý člověk naší autorky není však tak docela neznámý. Můžeme o něm prozradit aspoň dvojí: že je vypravěčem talentovaným, a že není vlastně vypravěčem, nýbrž vypravěčkou. . . i když někde za sebe dělá mužského. Je to ženská každým coulem — říkám ženská, což je něco jiného než žena — jako mužský je něco jiného než muž. Jen ženská dovede tolik vidět na bílé vyřezávané pokladně — trůnu u cukráře Bergra, jen ženská dovede takhle přezehlit damažkový ubrus a položit na něj krajkové "milíje", jen ženská umí pozorovat na *Maison Thé Stanněk* a na celém světě tolik podrobností, které by mužskému oku unikly. Hádejte, kdo je naším "neznámým" člověkem?

Kdybych chtěl "neznámému člověku" Milady Součkové něco vytýkat, řekl bych, že je hodně konformistický. — I tam, v květnu 1918 uteče z třídy revolučně demonstrovat do ulic, činí to jen proto,

že to činí všichni ostatní. I tam, když si neznámý člověk posteskne, že Říjen 1918 byla "jejich", (to je dospělých), a nikoliv "naše" revoluce, tuto zajímavou generační otázku nerozvíjí. Když se ve škole vybírá za balkánských válek na pomoc bratrům Slovanům, Součková se opětovně diví, kdo ty děti tomu naučil. A neznámý člověk, shazující rakouského orla s policejního ředitelství, nečiní tak z nějakého uvědomělého vnitřního přesvědčení, ale jako část davu, řízeného nějakými tajnými historickými silami. Neznámý člověk Součkové proti nim skoro nikdy nebojuje. Naše autorka nemusela ani psát o druhé světové válce a o tom, co po ní následovalo. Je víc než jasné, jak se choval její neznámý člověk. Ona sama se chovala jinak, od svého neznámého člověka se odtrhla a proto další kapitoly svého pásma, ať o to byla žádána, už nechtěla a nemohla napsat.

Po této kritické poznámce chci se ještě bezvýhradně poklonit způsobu psaní Součkové. Obdivuje otce neznámého člověka, že se mazlí s určitými slovy, že si přímo zpívá úsloví "kapříka z našeho rybníka", když je najde v nějakém dopise. Není to však vlastnost postavy knížky, nýbrž vlastnost její autorky. Slovo "Sandžak", vyslovované před dítětem v balkánských válkách, se jí podobá orientální sukovince, jako sučuk, nebo zlatem a stříbrem vyšívanému střevíčku. Takhle se mazlí se všemi českými i cizími slovy. Mazlí se s nimi jako s hravými koťaty, které po chvíli, když jí utečou, znovu vytahuje zpod postele, aby se jim obdivovala. Je pozhnáním číst takovou knihu v exilu. A co říci o slohu Součkové? V Museu moderního umění v Novém Yorku se právě koná výstava, nazvaná *The Art of*

Assemblage. Je to výstava koláží Picassa, Braqua a jiných. Nuže, zdá se mi, že Součková činí v literatuře to, co jmenování dělali ve výtvarnictví! Součková třeba vezme taková úsloví jako *U Králového Hradce, lítaly tam koule prudce*, nebo německá slova vojenských telegramů a v pravém slova smyslu všechno slepí — i s tím *Jabůrkem*, co stál u toho kanonu — v obraz bitvy u Sadové, že nikdy nebyl namalován lépe. Součková dovede slepit naši radost z 28. Října ze slov Schillerovy *Ódy na Radost* v takovou kapitolu, že přímo slyšíte konec deváté. A to není malé umění!

Všecky rychlé závěry kulhají, nemohu si však odpustit tento: zdá se mi, že plodná spisovatelka Součková celý svůj život bojovala proti ženskosti a měšťáctví. A při tom nikdo není tak ženskou a tak buržoasní jako ona . . . což říkám jako poklonu. Neboť právě ona nás poučuje, jak obrovské možnosti jsou v nich ukryty, přistoupí-li se k nim s její tvořivostí.

Petr Den

MALÁ OPRAVA

Bohemia, Jahrbuch des Collegium Carolinum, Band I., vydán Robertem Lerche, München, 1960, obsahuje mezi mnohými zajímavými, ale ovšem spornými, dějepisnými a politickými články, i článek Rudolfa Wierera, nazvaný *Die psychologische Einstellung der Tschechen zum sudetendeutschen Problem*. — Na stránkách 108 až 111 autor mluví o Čechách, kteří se snažili definovat charakter českého člověka. Mezi jiným čtu i tuto větu: "Endlich verfasste vor kurzem der ehemalige Industrielle, Radimský von spür- und nationalistischer Warte eine durchdringende

kritische Schau der tschechischen Mentalität. (Radimský Ladislav:

"Rub a líc našeho národního programu v atomovém věku." Zu bemerken wäre, dass Radimský in seiner Autokritik zwar nicht immer konsequent, jedoch immer massvoll bleibt, und nicht der bewegten Stimmung der Gegenwart verfällt.) Mohl bych být pyšný, že Wiener mou knížku jmenuje jedním dechem s jinými známějšími knihami o české povaze, se studii Josefa Holečka, Emanuela Chalupného, Jiřího Mahena a Ferdinanda Peroutky. Nicméně chci opravit nikoliv vedlejší nepřesnost, podle které jsem nazýván bývalým průmyslníkem, nýbrž věc zásadní: má knížka není a nechce být studií povahy českého člověka. Je pokusem o hledání českého národního programu, které musí začít kritickým zpytováním vlastního svědomí. Pokládá-li někdo upřímnou zpověď svých a národních hříchů za sociologickou studii českého charakteru, dopouští se omylu již tím, že si nevšiml, co jsem na několika místech — na příklad na stránce 177 — napsal: že bych totiž dovedl napsat také knihu o velikých kladech svého národa, že však to nečiním, protože to nepatří k úkolu mé knížky.

Ladislav Radimský

UMĚNÍ Z NEJKRÁSNEJŠÍCH

Goethe prý kdysi napsal, že krása mládí je darem přírody; krása stáří však uměleckým dílem. Nejkrásnějším uměleckým dílem je krásná, dokonalá lidská duše. Není třeba příliš rozvádět myšlenku, že nejkrásnější umění je i uměním nejněsnadnějším, a že i v tomto umění jsou skryta nebezpečí, svody, pokušení karikatur. Umělecké kazy duše nelze přijmout

ani ospravedlňovat. Je se třeba proti nim bouřit a rebelovat. Zde tkví jádro velké, podstatné otázky, která je klíčem k pochopení a výkladu českých dějin. Otázka se snad může vyjádřit takto: jaká vzpoura proti zlu je opravdu pozitivní, lidsky dobrá a mravně účinná?

Jde o velký problém, s kterým se každý z nás a každá doba nějak vypořádává. Je poučné poukázat na změny v metodách rebelování proti zlu a v dobrodružství dokonalosti. Křesťanská akademie vydala v českém překladu Vojtěcha Jirků dílko německého jezuita Michaela Horatzuka: *K smíchu a k pláči* (Řím 1961, stran 114). Autor se otevřeně dívá na chyby a hříchy křesťanů, odhaluje je, skrývají-li se pod pláštíkem ctností; ukazuje též na jejich léčení. A to vše bez

odpuzejícího moralizování a povýšenosti. Jsou kazy v našem životě, proti nimž lze účinně bojovat jen smíchem. Nikoliv škodolibou ironií a posměškem, nýbrž upřímně bratrským smíchem je můžeme zničit a vymýtit jako pýr. Máme však i nedostatky, které jsou opravdu k pláči. Mnoho našich chyb tkví také v tom, že jsme zapomněli na ctnosti, o nichž není psáno nic k katechismu. Jsou tak evidentní, že je křesťanství vždy předpokládalo.

Hlubokou moudrostí dýchající statě a láskou protkané záběry mohou být dobrým rádcem v našich bojích o dokonalejší, krásnější a umělečtější srdce. Jsou však jistě ukázkou, jak třeba provádět integrální reformu, v sobě a kolem sebe: z lásky k člověku

Sil

Citáty na okraj doby, v níž tento sešit Perspektiv vychází

Socialistická demokracie — na rozdíl od demokracie buržoasní — nespokojuje se s tím, aby jen vyhlášovala práva lidu, nýbrž umožňuje mu jejich užívání. Sovětská společnost zajišťuje pravou svobodu jednotlivce. Nejvyšším projevem této svobody je odstranění vykořisťování, což zaručuje opravdovou sociální spravedlnost.

Strana pokládá za svou nejdůležitější úlohu v nynější době vychovat každého pracujícího člověka v duchu ideologické čistoty a oddanosti ke komunismu, vypěstovat v něm komunistický vztah k práci a k hospodaření společnosti, vymýtit v něm poslední zbytky buržoasních názorů a morálky, zajistit plně harmonický vývoj jednotlivce a vytvořit opravdu bohatou duchovní kulturu. Zvláštní důraz strana klade na ztvárnění ("molding" v oficiálním sovětském překladu do angličtiny) mladé generace. Strana užívá všech ideologických prostředků k výchově lidu v duchu vědeckého materialistického světového názoru.

Dva citáty ze dvou stránek textu navrhovaného programu Sovětské komunistické strany, jak byl uveřejněn 30. července 1961.

Opravdovou paniku v dělnických kruzích způsobila zpráva, podle níž jeden počítačový stroj, který počne pracovat na podzim, bude tak výkonný, že bude potřebovat celou armádu podřízených počítačových strojů, často na sta mil vzdálených, aby jej zásobovaly užitečnými daty v jeho práci na řešení obchodních a vládních problémů. "Řeklo se mi, že teneo počítačový stroj zastane práci sedmdesáti pěti největších počítačových strojů, dosud užívaných", povzdechl si jeden z členů dělnických družstev. "Počínají-li počítačové stroje způsobovat nezaměstnanost mezi počítačovými stroji, je věru na čase, abychom o věci přemýšleli".

Z článku o nebezpečích automatizace, uveřejněného 7. dubna 1961 v New York Times.

•

Přítomný svět je charakterisován existencí různých sociálních soustav. Země, účastnící se konference, se nedomnívají, že tyto rozdíly tvoří nepřekonatelnou překážku k uchování míru, vyloučili-li se ovšem pokusy o vměšování se do vnitřních věcí druhých států a národů.

Ze Závěrečného prohlášení bělehradské konference neutrálních států z 6. září 1961.

•

Avšak kolonialismem nejtvrďší formy není jen vykořisťování mladých národů starými, černochů bělochy a panování bohatých nad chudými. Můj národ byl kdysi také kolonií a my proto víme, co kolonialismus znamená: vykořisťování a ovládnutí slabých silnými, početných nepočetnými, ovládaných, kteří nedali souhlas k vládě nad sebou, ať již je zemědělců, v němž žijí, nebo jejich sociální třída nebo barva pleti jakákoliv.

Proto nesmíme si zastírat skutečnost, že vlna sebeurčení ještě nedošla do komunistické říše, kde obyvatelstvo daleko početnější než ono, které se oficiálně nazývá závislým, žije pod vládami, nastolenými nikoliv svobodnými volbami, nýbrž cizím vojskem, v politické soustavě, která uznává jen jednu stranu a jeden politický názor, vylučující svobodnou debatu a svobodné volby, svobodný tisk a svobodná dělnická sdružení, a který staví zed', aby učinil z pravdy cizinku a ze svých vlastních občanů vězně.

Ano, mluvíme o kolonialismu v celé jeho šíři a zavedeme zásadu svobodného výběru a provádění svobodných plebiscitů ve všech částech světa!

Z řeči presidenta Kennedyho ve Valném shromáždění Spojených národů 25. září 1961.

Dějiny, ve vyšším a pravém toho slova smyslu, jen tam vznikají, kde národ duchem procitlý a ke společenským oučelům ve stát zákony spojený, svobodnou vůlí s odpory svými zápasí, a kde zápas ten spolu tak jímavý bývá, že i paměť jeho ráda se obnovuje. Jen tam, kde ušlechtilější částka člověka vládne nad oborem činnosti pouze zvířecí, kde život lidský touhou po ideách a bohovosti nabývá významu vyššího, a duch ani v kalu tupé všednosti netone, ani jedem přebroušené smyslonosti se nevysílkuje, kde jméno boha i vlasti, zákonův a ctnosti, práva i svobody budí v duších takový ohlas, že obec celá hotova bývá i krví svou o ně zasazovati: jen tam díti se mohou skutkové, které připomínati potomstvu i mílo i hodno jest.

František Palacký — Dějiny národa českého — z "Úvodu o dějinách českých".

Upozorňujeme na knihy, vydané nakladatelstvím
Perspektiv:

"PŮLNOČNÍ PACIENT"

od Egona Hostovského — stran 192, cena 2.50 dol.

•

"DEMOKRATICKÝ MANIFEST"

od Ferdinanda Peroutky — stran 168, cena 2.50 dol.

•

"KOUŘ Z ITHAKY"

od Pavla Javora — stran 100, cena 1.50 dol.

•

"POČITADLO"

od Petra Dena — stran 116, cena 2.00 dol.

•

VE VLÁDÁCH DRUHÉ REPUBLIKY

od dr. Ladislav K. Feierabenda — stran 208,
cena 2.50 dol.

Objednávky adresujte na Universum Press Co., 149 Wooster
Street, New York 12, N. Y.